

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
КВАЛІФІКАЦІЙНА МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА
на тему

«РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ»

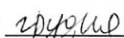
До захисту

Студентка 2 курсу магістратури заочної форми
навчання спеціальності 281 «Публічне управління та
адміністрування» освітньо-професійної програми
«Публічне управління та адміністрування»
Рибачок Марія Володимирівна

Науковий керівник
канд. наук з держ. упр., доц. Дерун Тетяна
Миколаївна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів
без відповідних посилань

Студентка
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
державного управління від «08» 2023 р., протокол №13.

Завідувач кафедри, кандидат технічних наук Рубан Юрій Григорович

(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Рибачок М.В. Розбудова національної інноваційної системи для забезпечення сталого розвитку України та її регіонів. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є аналіз стану національної інноваційної системи та розробка стратегічних рекомендацій та практичних інструментів для ефективної її розбудови, спрямованих на забезпечення сталого розвитку України та її регіонів.

Наукова новизна роботи полягає в комплексному дослідженні впливу інноваційної системи на сталий розвиток України та її регіонів, завдяки аналізу теоретичних засад інноваційних систем з емпіричним дослідженням тенденцій розвитку інновацій в Україні, що робить її комплексним дослідженням, яке розкриває взаємозв'язок між теорією та практикою.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що робота може служити основою для розробки стратегій та управлінських рішень в галузі інновацій та сталого розвитку, а рекомендації щодо підвищення ефективності національної інноваційної системи з врахуванням викликів воєнного стану можуть бути використані управлінцями для покращення ситуації в країні.

Ключові слова: національна інноваційна система, сталий розвиток, розбудова України, державна підтримка інновацій.

ANNOTATION

M.V.Rybachok. Development of the national innovation system to ensure sustainable development of Ukraine and its regions. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 “Public Management and Administration”, specialty: 281 “Public Management and Administration”. – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The aim of the qualifying scientific work is to analyze the state of the national innovation system and develop strategic recommendations and practical tools for its effective development, aimed at ensuring the sustainable development of Ukraine and its regions.

The scientific novelty of the qualifying scientific work lies in the comprehensive study of the impact of the innovation system on the sustainable development of Ukraine and its regions, through an analysis of the theoretical foundations of innovation systems with empirical research into the trends in innovation development in Ukraine, making it a comprehensive study that reveals the relationship between theory and practice.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the work can serve as a foundation for the development of strategies and managerial decisions in the field of innovation and sustainable development. Furthermore, the recommendations for enhancing the efficiency of the national innovation system, taking into account the challenges of a state of war, can be utilized by policymakers to improve the situation in the country.

Keywords: national innovation system, sustainable development, development of Ukraine, state support for innovation.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ	7
1.1. Теоретичний базис та концептуальні основи інноваційної системи.....	7
1.2. Інноваційні детермінанти сталого розвитку.....	12
1.3. Правове забезпечення національної інноваційної системи у сучасних умовах.....	19
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	25
2.1. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку регіонів України.....	25
2.2. Стан інноваційного забезпечення сталого розвитку України у контексті світових тенденцій.....	36
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В ПАРАДИГМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ.....	46
3.1. Інноваційні чинники шляхів реалізації моделі сталого розвитку України: виклики та загрози в умовах воєнного стану.....	46
3.2. Досвід країн ЄС у сфері розбудови інноваційної системи та можливості його імплементації в Україні.....	51
3.3. Пріоритетні напрямки державної підтримки інновацій в сучасних умовах.....	58
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ стикається зі складними викликами, особливо у контексті сучасної геополітичної та економічної ситуації. Стале економічне зростання, що базується на інноваціях, стає стратегічно важливим для розвитку країни та полегшення цих викликів. Україна має амбіційні стратегічні цілі, такі як вступ до Європейського Союзу, модернізація господарства і підвищення життєвого рівня громадян. Інновації важливі для досягнення цих цілей. Розбудова інноваційної системи може сприяти більш рівномірному розвитку регіонів України, зменшуючи рівень відтоку населення з малозаселених регіонів та створюючи нові робочі місця.

Інвестори все більше звертають увагу на інноваційний потенціал країн. Розвиток інноваційної системи може привернути інвестиції в Україну, що сприятиме її економічному зростанню.

Усі ці фактори свідчать про важливість дослідження та розробки стратегій для розбудови національної інноваційної системи в Україні.

Метою кваліфікаційної магістерської роботи є аналіз стану національної інноваційної системи та розробка стратегічних рекомендацій та практичних інструментів для ефективного її розбудови, спрямованих на забезпечення сталого розвитку України та її регіонів.

Згідно поставленої мети **завданнями кваліфікаційної магістерської роботи** є:

- виявити теоретичний базис та концептуальні основи інноваційної системи;
- охарактеризувати інноваційні детермінанти сталого розвитку;
- вивчити правове забезпечення національної інноваційної системи у сучасних умовах;

- проаналізувати тенденції інноваційного розвитку регіонів України;
- охарактеризувати стан інноваційного забезпечення сталого розвитку України у контексті світових тенденцій
- виявити інноваційні чинники шляхів реалізації моделі сталого розвитку України в контексті викликів та загроз в умовах воєнного стану
- проаналізувати досвід країн ЄС у сфері розбудови інноваційної системи та можливості його імплементації в Україні;
- запропонувати пріоритетні напрямки державної підтримки інновацій в сучасних умовах.

Об'єктом кваліфікаційної магістерської роботи є національна інноваційна система України.

Предметом дослідження кваліфікаційної магістерської роботи виступають механізми та інструменти розвитку інноваційної системи України для забезпечення сталого розвитку країни та її регіонів.

Теоретико-методологічною основою кваліфікаційної магістерської роботи є загальнонаукові та спеціальні методи пізнання: індукції, дедукції, синтез, аналіз, системний підхід, порівняння, індексний, графічний методи.

У процесі дослідження для вирішення поставлених завдань використано системний та міждисциплінарний підхід, а також такі **методи дослідження**: літературний аналіз (для огляду наукових праць, теоретичних джерел і концепцій, що стосуються інноваційних систем та їх ролі у сталому розвитку); критичний аналіз концепцій (для порівняння різних підходів та концепції до інноваційних систем); документальний аналіз (для вивчення чинних законодавчих актів та норм, пов'язаних з інноваційною діяльністю та сталим розвитком України); порівняльний аналіз (для порівняння інноваційних показників України з показниками інших країн та світовими тенденціями); статистичні методи (для аналізу даних з джерел, таких як Державна служба статистики, для вивчення рівня інноваційності в різних регіонах України); метод сценаріїв (для розгляду різних сценаріїв впливу воєнного

стану на інноваційну систему). Крім того, в роботі були використані методи структурно-функціонального аналізу, абстрагування і конкретизації, узагальнення тощо.

Наукова новизна магістерської дипломної роботи полягає в комплексному дослідженні впливу інноваційної системи на сталий розвиток України та її регіонів, завдяки аналізу теоретичних засад інноваційних систем з емпіричним дослідженням тенденцій розвитку інновацій в Україні, що робить її комплексним дослідженням, яке розкриває взаємозв'язок між теорією та практикою.

Практичне значення одержаних результатів магістерської дипломної роботи полягає в тому, що робота може служити основою для розробки стратегій та управлінських рішень в галузі інновацій та сталого розвитку, а рекомендації щодо підвищення ефективності національної інноваційної системи та врахування викликів воєнного стану можуть бути використані управлінцями для покращення ситуації в країні.

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. У роботі розміщено 5 таблиць та 11 рисунків. Список використаних джерел включає 46 найменування на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Теоретичний базис та концептуальні основи інноваційної системи

Інноваційний розвиток економіки та забезпечення сталого зростання базуються на чотирьох ключових факторах: розвиток людського та фізичного капіталу, використання природних ресурсів та прогрес у технологіях. Забезпечення балансу в розвитку та інтеграція цих факторів в усі сфери економіки та суспільного життя сприяють переходу до інноваційного економічного зростання.

У сучасних умовах ринкової економіки, головною конкурентною перевагою є інноваційний потенціал у розвитку технологій. Цей потенціал забезпечує постійне оновлення товарів та послуг з метою підвищення їх якості. Важливо зауважити, що досвід розвинених країн підтверджує необхідність формування державної інноваційної політики. Ця політика є загальною рисою всіх моделей економічного розвитку, хоча вони можуть відрізнятися національною специфікою. Країни, які не створюють ефективний механізм для інноваційного розвитку, мають ризик втратити можливості для стійкого економічного зростання та вищого статусу в світовому співтоваристві.

Інноваційна система охоплює комплекс елементів, що забезпечують процес створення, розробки, впровадження та поширення нових ідей, технологій та продуктів на ринку. Вона включає в себе не лише наукові та технологічні аспекти, але й соціально-економічні фактори. Основні компоненти інноваційної системи зображені на рис. 1.1.

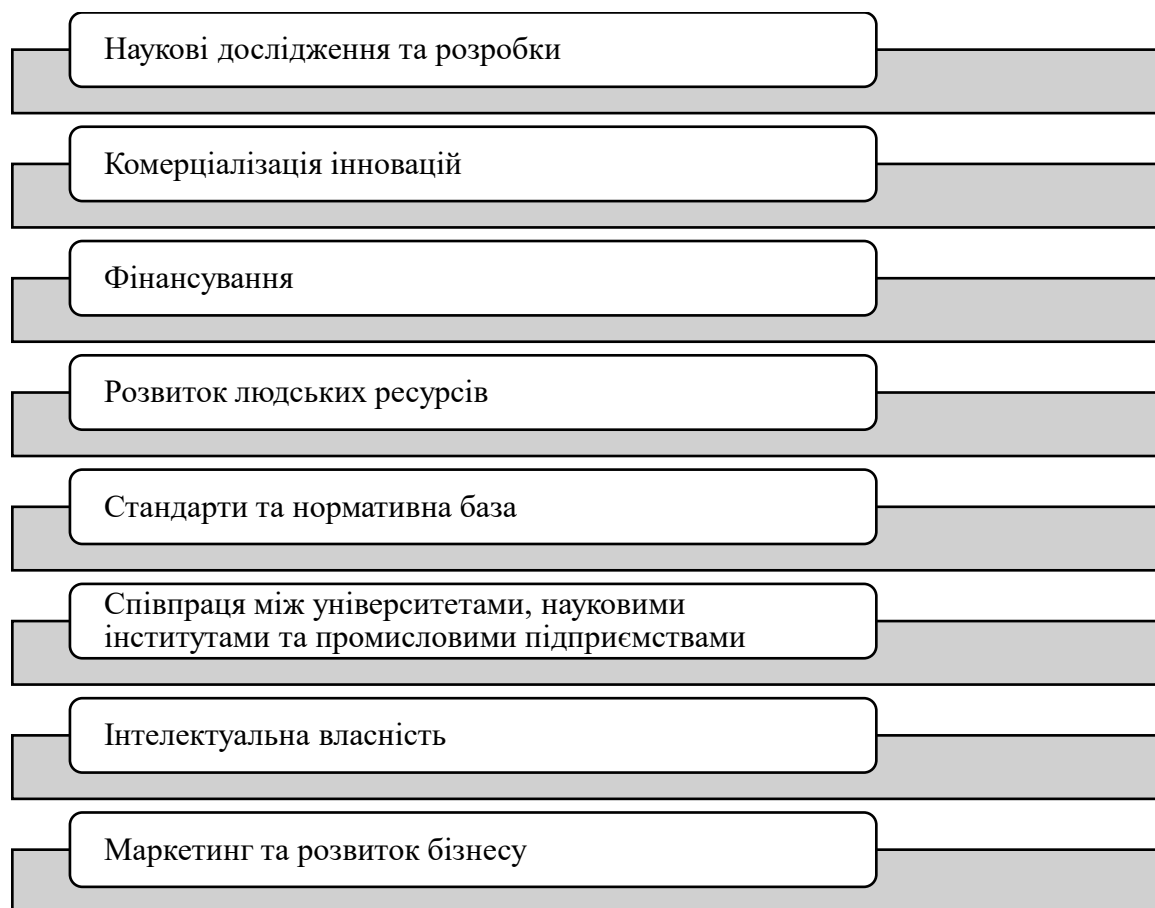

Рис.1.1. Основні компоненти інноваційної системи

Примітка. Побудовано автором на основі [1].

Ці елементи спільно відіграють ключову роль у створенні сприятливого середовища для інноваційного розвитку та забезпеченні його успішності на ринку.

Концептуальний підхід до національної інноваційної системи (далі – НІС) вперше розробив К. Фріман, який є професором Сассекського університету у Великій Британії. Він визначив поняття «національної інноваційної системи» як комплекс дій, спрямованих на розвиток технологічної політики, яка сприяє економічному успіху країни. Відповідно до його думки, НІС є мережею інституційних структур, які активно взаємодіють між собою і створюють умови для ініціювання, створення, модифікації та поширення нових технологій [2, с. 54]. Починаючи з початку ХХ століття, це поняття зосереджує на собі увагу як

науковців, так і державних та міжнародних організацій, що займаються питаннями технологічного та економічного розвитку та відповідають за розробку політики в галузі інновацій та промисловості.

Цікаве та всеосяжне визначення НІС можна знайти у відомого українського фінансиста В. Базилевича. Він розглядає НІС як складну багаторівневу, динамічну систему суспільних відносин, інституцій та організацій, спрямованих на генерацію, поширення та практичне використання нововведень, виробництво та реалізацію наукомісткої продукції, а також формування інноваційної культури та відповідного способу мислення [3, с. 76].

Концепція національної інноваційної системи передбачає створення сприятливих умов для розвитку інновацій та підвищення їх ефективності.

Основні складові концепції національної інноваційної системи зображені на рис. 1.2.

Національна інноваційна система формується на основі раціонального поєднання державних та ринкових механізмів регулювання економіки, з урахуванням особливостей та рівня соціально-економічного розвитку конкретних територій та суб'єктів господарювання [4, с. 60].

На сьогодні можна говорити про наявність національного інноваційного комплексу, який включає академічні, галузеві науково-дослідні інститути, державні наукові центри, науково-виробничі компанії, малі інноваційні підприємства, інноваційні структури в університетах та інші організації, які не завжди взаємодіють між собою як єдино ціле, але можуть бути важливими складовими національної інноваційної системи [5, с. 76].

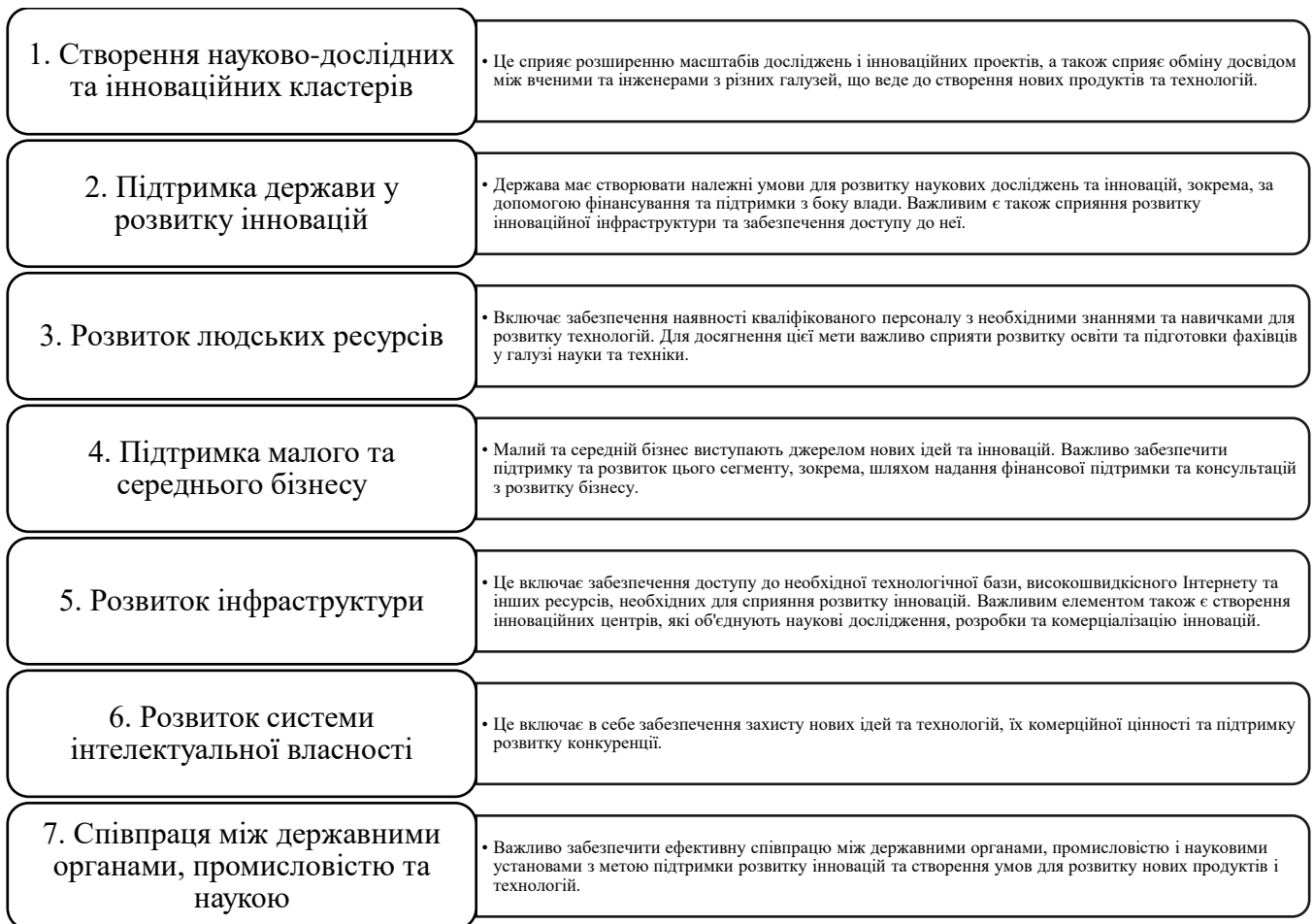

Рис. 1.2. Основні складові концепції національної інноваційної

Примітка. Побудовано автором на основі [6].

Перехід до інноваційного шляху розвитку економіки визначає стратегічні орієнтири для промислової та соціальної політики країни. Державна науково-технічна політика, яка є основою формування національної інноваційної системи, охоплює концептуальні напрями розвитку всіх галузей національного господарства і визначає завдання для кожного сектора науки, кожної галузі і кожного регіону [7, с. 102].

Регіональна інноваційна система відіграє ключову роль в національній інноваційній системі та включає в себе структуру учасників інноваційних процесів, які взаємодіють між собою. Вона також відображає регіональні особливості

організації інноваційних процесів, такі як традиції, досвід, масштаби економіки та інші [8].

Регіональну інноваційну систему можна розглядати як сукупність установ та організацій різних форм власності, розташованих на території регіону, які сприяють створенню та поширенню нових технологій. Крім того, вона визначається організаційно-правовими умовами їх господарювання, а також впливом державної наукової та інноваційної політики та регіональної політики, проведеної на державному рівні, а також соціально-економічною політикою регіону [9, с. 108].

Згідно зі світовою практикою, радикальні зміни в інноваційній сфері є ключовим чинником довгострокового економічного розвитку будь-якої країни та сприяють зростанню добробуту населення. Саме тому всі розвинені країни світу формують НІС, які представляють собою інституційний механізм цілеспрямованого державного управління інноваційним процесом, розглядаючи його як стратегічний фактор соціально-економічного розвитку [10, с. 55].

Практично в усіх країнах Європи становлення інноваційного підприємництва стало можливим завдяки створенню національних інноваційних систем, які базуються на відповідній державній політиці та законодавчій базі [11, с.22]. Ці системи сприяють розвитку економіки, збільшенню ефективності використання наявних науково-технічних, інвестиційних і інтелектуальних ресурсів, а також швидкому створенню сучасних технологій і виробництву високотехнологічних товарів масового попиту.

У сучасних умовах створення національних інноваційних систем стає ключовим завданням, не лише для розвитку науково-технічної сфери, але також для підвищення конкурентоспроможності економіки країни та зростання добробуту населення.

1.2. Інноваційні детермінанти сталого розвитку

Цілісна основа економічного та соціального розвитку полягає в переході до інноваційних моделей розвитку, що є однією з найбільш фундаментальних цілей процесу модернізації. Однак досягнення цієї мети можливе лише в умовах ефективного державного управління, орієнтованого на досягнення сталого розвитку країни. Ця мета відображена у Цілях сталого розвитку - 2030 року [12].

Досягнення сталого розвитку включає в себе складні завдання, такі як боротьба з бідністю, підвищення продуктивності виробництва, забезпечення гендерної рівності, протидія негативним екологічним впливам на нашу планету та сприяння транскордонному співробітництву. Всі ці завдання спрямовані на задоволення потреб суспільства, при цьому не завдаючи шкоди майбутнім поколінням.

Фактично, сталий розвиток представляє собою нову парадигму суспільного розвитку і визначається способом, яким природа та суспільство взаємодіють [13]. Розглянемо докладніше основні підходи дослідників до визначення поняття «сталий розвиток» (табл. 1.1).

Ключовими складовими сталого розвитку є економічний, екологічний і соціальний аспекти. Визначальними пріоритетами для сталого розвитку є стимулювання промислового та економічного зростання, задоволення основних потреб населення, поліпшення якості соціального розвитку, збереження природних ресурсів та гармонізація відносин між навколишнім середовищем та економікою [14].

Справді, для досягнення цих цілей сталого розвитку необхідно враховувати сучасні виклики та наявні ресурси. Однак конкретні цілі сталого розвитку для кожного регіону можуть варіюватися в залежності від його унікальних характеристик та впливових чинників. Таким чином, для забезпечення сталого

розвитку регіонів важливо розробляти інноваційні моделі, які враховують специфіку та особливості кожного конкретного простору [15].

Таблиця 1.1

Дефініція поняття «сталий розвиток»

Автори	Визначення поняття «сталий розвиток»
Білорус О.Г., Мацейко Ю.М. [16]	Сталий розвиток, як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн нашої планети за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли у процесі з неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, у тому числі за етнічними, расовими чи статевими ознаками.
Герасимчук К., Баштаник В. та ін. [17]	Сталий розвиток – це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах протягом необхідного проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та поліпшення якості життя сучасних і наступних поколінь за обставин збереження і поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища
Ольшанська О. В., Хмелевський М. О. [18]	Сталий розвиток – це керований процес гармонічних, закономірних, цілеспрямованих змін, основним результатом якого є не лише економічне зростання та суспільний добробут, але й ощадне використання всіх видів ресурсів та збереження навколишнього природного середовища.
Ляшевська О. І. [19]	Сталий розвиток – це врівноважений розвиток, за якого здійснюється здатність суспільства до саморегуляції.

Для успішного формування та реалізації стратегії сталого розвитку регіонів з урахуванням інноваційної політики важливо розробити науково обґрунтований економічний механізм. Цей механізм має спрямовуватися на ефективне створення, використання, розвиток і збереження ресурсного потенціалу окремої території, з одночасним врахуванням потреб країни в цілому [20, с. 30].

Процеси, які визначають функціонування і розвиток системи, повинні враховувати основні компоненти соціальної та економічної ефективності. В цьому контексті важливо впроваджувати комплекс заходів державного регулюючого впливу, які збалансують економічний механізм управління сталим розвитком регіону

з врахуванням ефективних взаємозв'язків між соціальними та економічними показниками.

Важливими передумовами переходу України до моделі сталого розвитку є наведені на рис. 1.3 основні фактори та умови.

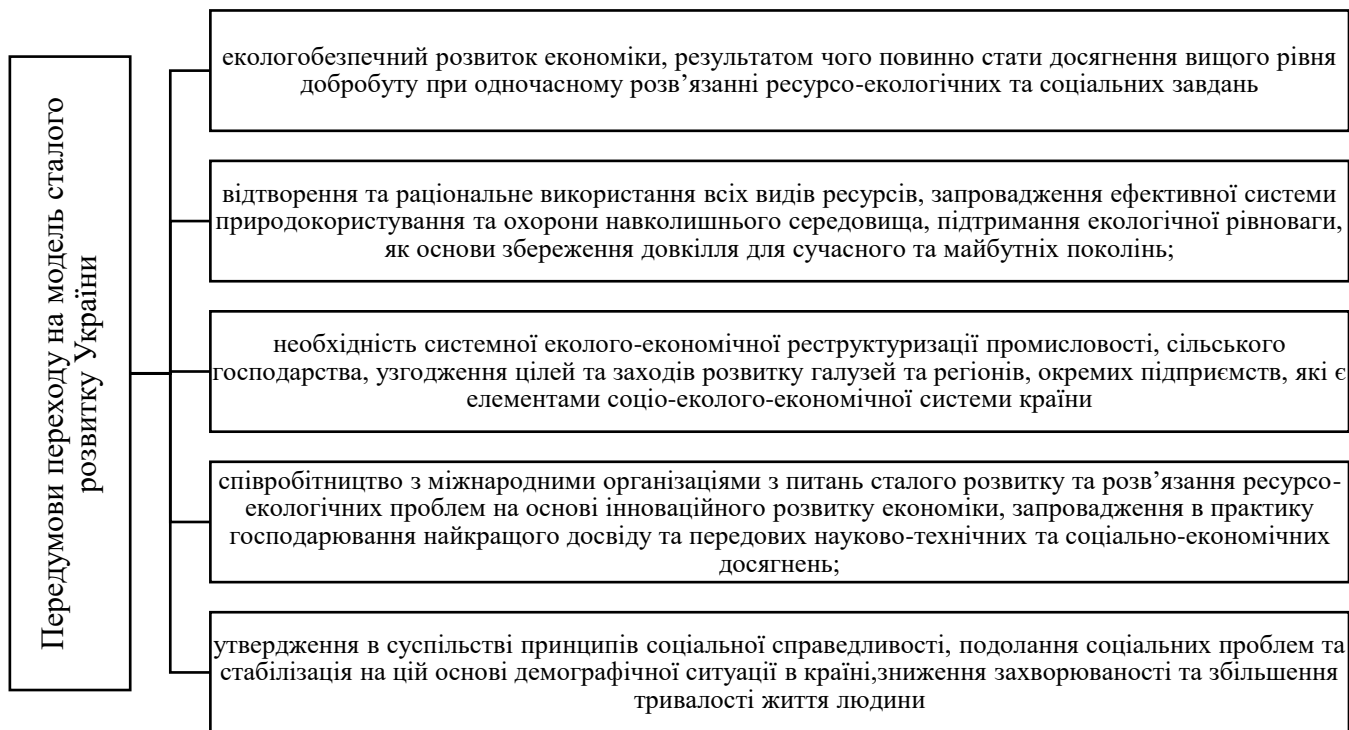

Рис. 1.3. Передумови переходу України на модель сталого розвитку

Примітка. Побудовано автором за даними [21].

Основними передумовами переходу України на модель сталого розвитку є впровадження ресурсозберігаючих та екологобезпечних підходів, застосування принципів соціальної справедливості, а також активне співробітництво з міжнародними організаціями у сфері сталого розвитку і інші фактори, що сприяють цілісному переходу на цю модель [22, с. 24].

Для забезпечення ефективного сталого розвитку можна виокремити основні інноваційні фактори, які класифікуються за наступними ознаками:

1. Екологічні визначальні фактори сталого розвитку: природно-кліматичні умови, заходи з охорони навколишнього середовища, рівень техногенних забруднень, обсяги викидів забруднюючих речовин у природу та використання ресурсів.

2. Детермінанти продовольчої безпеки, що безпосередньо впливають на фізичний стан населення, включають у себе стан сільськогосподарського сектору, розвиток торговельної мережі для продуктів харчування, діяльність підприємств, які переробляють сільськогосподарську продукцію, і комплекси, що інтегрують сільське господарство.

3. Соціально-культурні визначальні фактори сталого розвитку включають зайнятість населення і рівень безробіття, міжнаціональні та міжрелігійні відносини, розвиток соціальної інфраструктури, освітньо-наукових та культурно-мистецьких закладів, кваліфікацію робочої сили, діяльність громадських та благодійних організацій. Гармонійність демографічних процесів у регіоні чи країні залежить від збалансованості цих визначальних факторів.

4. Стан інфраструктури ринку, якість та доступність автомобільних доріг, залізниці, аеропортів, портів, засобів зв'язку, інтернету та телекомунікацій є ключовими складовими інфраструктурних чинників сталого розвитку регіону та країни.

5. Маркетингові визначальні фактори сталого розвитку включають в себе брендування та репутацію, які впливають на сприйняття зовнішніми та внутрішніми зацікавленими сторонами. Успішна побудова бренду та його визнаність в соціальних мережах і мас-медіа, а також наявність туристичних атракцій важливі для формування позитивного іміджу.

6. Промислові визначальні фактори грають важливу роль у сталому розвитку регіону та країни вцілому. Вони включають в себе наявність виробничих потужностей на ключових промислових підприємствах та забезпеченість ресурсами. Залежність від природних монополій (наприклад, водопостачання,

енергозабезпечення) може значно впливати на сталий розвиток. Крім того, розвиток промислового сектора потребує модернізації та переходу до принципів Індустрії 4.0, що є критичним аспектом [23, с. 56].

Важливо відзначити, що українська економіка має значний потенціал для впровадження інновацій і переходу до моделі Індустрії 4.0. Проте для успішної реалізації цих заходів необхідно залучити всіх можливих учасників, в першу чергу державні органи влади [24, с. 97]. На цьому етапі критично важливо розробити належну державну політику, спрямовану на трансформацію промислового сектору України у відповідності з принципами Індустрії 4.0. Ця політика може включати в себе пільгове оподаткування, розвиток індустріальних кластерів, широкий залучення як внутрішніх, так і зарубіжних інвесторів, і багато інших заходів [25].

Основними факторами, які впливають на сталий розвиток завдяки інноваціям, можна виділити наступні аспекти:

1. Сприяння впровадженню принципу пропорційного розвитку, який передбачає структуру відтворення, що відповідає потребам суспільства.
2. Надання можливостей для розширення процесу виробництва товарів і послуг, необхідних для задоволення існуючих потреб суспільства.
3. Скорочення часу і матеріальних ресурсів, потрібних на розробку та виробництво нової продукції, завдяки впровадженню інноваційних технологій.
4. Здійснення інтелектуалізації трудового процесу, підвищення рівня інтелектуального потенціалу людини, підвищення складності трудової діяльності з метою реалізації набору законів, спрямованих на підвищення продуктивності праці та ефективної підтримки виробничого процесу [26, с. 55].

Україна має потенціал перетворитись з сировинно-орієнтованої держави на інноваційного лідера, яка експортує продукти з великою доданою вартістю та передовими технологіями. Для досягнення цієї мети необхідно активно розвивати інноваційний бізнес-сектор, впроваджувати передовий досвід, створювати новітню

інфраструктуру, зокрема в освітній сфері, і сприяти креативності національної робочої сили, включаючи сферу військових інновацій [27, с. 33].

Розглянемо фактори, які впливають на інноваційний розвиток економіки України, згідно з табл. 1.2:

Таблиця 1.2

Матриця SWOT-аналізу чинників впливу на перебіг інноваційного розвитку економіки України

		Внутрішні фактори	
		<i>Сильні сторони</i>	<i>Слабкі сторони</i>
Зовнішні фактори	Можливості	<ul style="list-style-type: none"> – Формування нової генерації ініціативної інтелектуальної еліти; – застосування стратегічного планування в процесі формування економіки інноваційного типу; – збереження людського й природного національного багатства України; – досягнення стійкої самодостатності розвитку держави; – узгодження політики інноваційного розвитку територій різних рівнів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Диспропорції інноваційного розвитку територій держави; – інституційна неспроможність становлення інноваційної національної економіки; – відсутність гармонізації економічних інтересів та екологічних цінностей суспільства щодо формування інноваційної економіки; – законодавча невизначеність локальних і глобальних стартапів.
	Загрози	<ul style="list-style-type: none"> – Невідповідність державних методів і принципів здійснення інноваційної політики розвитку європейським; – залучення коштів зовнішніх інвесторів для розвитку інноваційної економіки держави; – реалізація державно-приватного партнерства; – залучення коштів міжнародної технічної допомоги. 	<ul style="list-style-type: none"> Стан навколишнього природного середовища; – неузгодженість програм і стратегій інноваційного розвитку територій між собою, їх ресурсна незабезпеченість; – відсутність упорядкування території України через її кластеризацію за інноваційним розвитком.

Примітка. Побудовано автором самостійно.

Важливо відзначити, що інновації визнаються ключовим стратегічним фактором для міжнародного зростання. Проте, недоліки в системі захисту прав інтелектуальної власності, особливо на міжнародних ринках, уповільнюють розвиток інноваційної екосистеми в Україні та ставлять під загрозу стійкість довгострокового розвитку країни. Після аналізу факторів, що впливають на інноваційний розвиток економіки України, стає очевидним, що необхідно

впроваджувати стратегію стимулювання інноваційної діяльності та підвищувати рівень наукового забезпечення національного виробництва. Це можливо завдяки розвитку внутрішнього попиту на інновації шляхом створення власного інноваційного продукту та його успішної комерціалізації, включаючи ефективну присутність на світових ринках.

Національні інноваційні системи різних країн мають значні відмінності між собою. Ці відмінності проявляються в визначенні пріоритетів та завдань інноваційного розвитку, механізмах взаємодії приватного і державного секторів, важливості великих і малих підприємств, співвідношенні фундаментальних та прикладних досліджень і розробок, а також у динаміці та галузевій структурі інноваційної діяльності [28, с. 42].

Хоча країни, що розвиваються можуть отримувати допомогу в навчанні або укладати угоди, щоб уникнути вимог іноземних компаній, сприяти національному потенціалу через різні компоненти національних інноваційних систем є необхідним для досягнення довгострокового промислового і економічного розвитку.

С. Фейнсон, систематизуючи документи ОЕСР, поділив на п'ять основних категорій установи НІС:

1. Уряди, включаючи місцеві, регіональні, національні та міжнародні, відіграють ключову роль у визначенні стратегічних напрямків політики.
2. Посередницькі установи, такі як наукові ради та дослідницькі асоціації, виступають посередниками між урядами та виконавцями досліджень, сприяючи обміну знаннями та інноваціями.
3. Приватні підприємства та науково-дослідні інститути, які фінансують наукові розробки та дослідження, потоки знань, інновацій та навчання в країнах, що розвиваються, відіграють важливу роль у їхньому подальшому розвитку.
4. Університети та суміжні установи, що надають ключові знання та навички для розвитку інноваційних проектів.

5. Інші державні та приватні організації відіграють різні ролі у національній інноваційній системі, включаючи державні лабораторії, організації трансферу технологій, спільні НДІ, патентні відомства, навчальні організації та інші [29, с. 21].

Підсумовуючи, можна відзначити, що створення інституцій інноваційної інфраструктури визначається впливом трьох основних категорій факторів: законодавчих, організаційно-управлінських та економічних.

1.3. Правове забезпечення національної інноваційної системи у сучасних умовах

Унікальність структури національної інноваційної системи визначається перш за все її нормативно-правовим забезпеченням та законодавчо закріпленими принципами інноваційної діяльності, які становлять основу інноваційного напрямку розвитку економіки України.

Досягнення якісних та кількісних змін у економіці України визнається пріоритетом в її розвитку, враховуючи специфічний історичний контекст та сукупність інноваційних вимог, які ставляться перед державою та реалізація яких вимагає розширеного відтворення всіх компонентів національного багатства [30]. Національне багатство служить не лише «подушкою безпеки» держави у надзвичайних ситуаціях, але й є важливою основою для адаптації суспільства до ризику подібних ситуацій у майбутньому. Тому актуальними завданнями є створення та впровадження сучасної стратегії конкурентоспроможного економічного розвитку України.

Згідно зі ст. 54 Конституції України, держава має сприяти розвитку науки та встановленню наукових зв'язків України з міжнародним науковим співтовариством [31]. В сучасному українському суспільстві стає очевидним, що потрібно

сформувати нове покоління інтелектуальної еліти, яке могло б реалізувати нову економічну парадигму на основі інтелектуально-інноваційного та інформаційно-технологічного підходів.

Отже, на нашу думку, важливо проаналізувати економічно-правову основу стратегічного інноваційного розвитку України, яка представлена в табл. 1.3.

Нормативно-правове регулювання інноваційної сфери України ґрунтується на широкому спектрі законодавчих та підзаконних актів, які прийняті на підставі Конституції України. Серед них значаться такі закони як «Про інноваційну діяльність», «Про наукову та науково-технічну діяльність», «Про інвестиційну діяльність», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності», «Про наукову та науково-технічну експертизу» та інші.

Загалом, інноваційна діяльність регулюється більш ніж 200 правовими актами, які впливають як безпосередньо, так і опосередковано на процес інновацій. Деякі з них, такі як Податковий кодекс України та Бюджетний кодекс України, мають вагомий вплив на інноваційну сферу, створюючи сприятливі умови для розвитку інноваційних проєктів [26].

Як можна бачити з табл.1.3, щодо правового базису інноваційного розвитку України, можна виділити дві основні групи питань. Перша група стосується загальних основ інноваційної діяльності, а друга – визначення пріоритетних напрямків інноваційної діяльності на рівні всієї держави і окремих галузей. Однак правовий фреймворк є дещо розрізненим і не завжди чітко визначеним через відсутність стратегічного напрямку розвитку високотехнологічних галузей України. Це стратегічне визначення пріоритетних напрямків розвитку держави вимагає відповідного законодавчого забезпечення, але в цьому аспекті бракує належного фінансування для перетворення наукових розробок у реальні інноваційні продукти [32].

Таблиця 1.3

Господарсько-правова база стратегічно-інноваційного розвитку України

№	Назва документа правового характеру	Тип документа, рік прийняття, номер	Головні положення стратегічного розвитку
1	Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [33]	Закон України від 8 вересня 2011 р. № 3715-VI	Визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації
2	Про інноваційну діяльність [34]	Закон України від 5 грудня 2012 р. № 40-IV	Визначено правові, економічні та організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності, встановлено форми стимулювання державою інноваційних процесів і підтримку розвитку економіки України інноваційним шляхом
3	Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 рр. [35]	Постанова КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1056	Затверджено перелік середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня за зазначений період
4	Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності [36]	Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 жовтня 2017 р. № 994	Визначає порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності у системі освіти держави
5	Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017-2021 рр. [37]	Постанова КМУ від 18 жовтня 2017 р. № 980	Затверджено перелік середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня за зазначений період
6	Про утворення Ради з розвитку інновацій [38]	Постанова КМУ від 25 жовтня 2017 р. № 895	Затверджено положення і склад Ради як консультативно-дорадчого органу.
7	Про утворення Фонду розвитку інновацій [39]	Розпорядження КМУ від 7 листопада 2018 р. № 895-р	Схвалено пропозицією Господарсько-фінансового департаменту Секретаріату КМУ щодо утворення Фонду розвитку інновацій
8	Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року [40]	Розпорядження КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р	Запропоновано програмні заходи розбудови національної інноваційної екосистеми та напрямів підвищення рівня інноваційності національної економіки

Відповідно до статті 6 Закону України «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні» [33], для реалізації середньострокових пріоритетних напрямків на загальнодержавному та галузевому рівнях шляхом створення та виконання державних цільових програм, замовлення держави, а також окремих інноваційних проєктів, держава повинна застосовувати заходи, спрямовані на:

- розвиток інноваційної інфраструктури (інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо);

- першочерговою розгляд заявок на винаходи, що відповідають середньостроковим пріоритетним напрямкам загальнодержавного рівня;

- пряме бюджетне фінансування та співфінансування;

- відшкодування відсоткових ставок за кредитами, отриманими суб'єктами господарювання у банках;

- часткову компенсацію вартості виробництва продукції;

- кредити за рахунок коштів державного бюджету, кредитів (позик) і грантів міжнародних фінансових організацій, залучених державою або під державні гарантії;

- субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам;

- податкові, митні та валютні преференції.

Головними тенденціями в проведенні та розвитку інноваційних відносин є безумовне посилення підтримки державою інноваційної діяльності підприємств, впровадження ефективної інноваційної політики шляхом визначення стратегічних та середньострокових пріоритетів інноваційного розвитку та сприяння розвитку науково-дослідної та інноваційної інфраструктури.

На сьогоднішній день важливо розробити єдину систему законодавчого визначення та затвердження пріоритетних напрямків науково-технічної та

інноваційної діяльності в Україні та їх подальшої реалізації. Ці правові механізми повинні бути закріплені в одному законі. Також слід розглянути можливість створення нової Державної програми для прогнозування науково-технологічного розвитку України та впровадження механізмів для стимулювання інвестицій в наукові дослідження і розробки, а також в сферу освіти. Необхідно також підтримувати виробництво та експорт продукції, що базується на передових технологіях, включаючи високотехнологічну продукцію [41, с. 173].

Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки та розбудова національної інноваційної системи є важливим завданням, якому необхідно приділити особливу увагу. Проте, успішне втілення цих завдань можливе лише за наявності ефективного правового регулювання в інноваційній сфері. Забезпечення належного правового регулювання національної інноваційної системи буде сприяти забезпеченню гарантій підприємництва, що стає надзвичайно актуальним у сучасних умовах.

Що стосується України, то існують дві протилежні думки щодо якості законодавчої бази. Офіційна позиція вказує на те, що основне законодавство, необхідне для створення та розвитку національної інноваційної системи в Україні, вже існує, але його практичне втілення ускладнюється через недостатньо розвинену інфраструктуру та неякісну систему інноваційного менеджменту.

Але з моменту набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом стає очевидним, що необхідні зміни у законодавчих актах, які регулюють питання науково-технічної діяльності та її результатів. Це стосується таких законів України, як «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про наукову і науково-технічну експертизу», «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», «Про пріоритетні напрямки інноваційної діяльності в Україні», «Про загальнодержавну комплексну програму розвитку

високих наукоємних технологій», а також Закон «Про спеціальні економічні зони» та інші [42, с. 40].

Наведений перелік потрібних змін об'єктивно підтверджує точку зору Ю. Атаманової, що сучасне законодавство України з питань правового регулювання інноваційної діяльності є досить суперечливим, внутрішньо неузгодженим, позбавлене системної єдності і не може виступати в якості правового підґрунтя інноваційної моделі економічного розвитку [43, с. 13].

Останнє твердження може звучати досить категорично, але воно відображає реальний стан національної моделі економічного розвитку держави і є наслідком невиконання численних рекомендацій як наукових експертів у цій галузі, так і організаційних рекомендацій.

Згідно з офіційною доктриною, перехід на інноваційну модель розвитку економіки України фактично є єдиним дієвим засобом подолання наслідків фінансово-економічної кризи. З цією метою у 2020 році було завершено розробку проекту «Національної економічної стратегії-2030», який включає 30 пріоритетних напрямів розвитку країни [44]. Також, увага приділяється аналізу документів і законодавчих актів попередніх років, які вказують на системні помилки в економічній політиці за майже 30 років незалежності України. Ці аналізи допомагають зрозуміти, які кроки слід зробити для переходу до сталого економічного розвитку.

Ухвалена 10 липня 2019 року «Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» [45] вражає своєю глибиною і багатогранністю, проте її залежність від бюджетного фінансування викликає певні сумніви щодо реалістичності більшості її положень.

Загальний аналіз надає підстави для подальших висновків та пропозицій, які можуть бути враховані в нормотворчому процесі з метою виходу держави з економічної кризи.

РОЗДІЛ 2

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз тенденцій інноваційного розвитку регіонів України

Сучасні тенденції розвитку економічних систем різних рівнів відбуваються під впливом кризових явищ та загострення міжнародних відносин. Прикладом такої ескалації виступає ситуація, що склалась в Україні в наслідок агресії та воєнних дій з боку російської федерації на її території. Такі потрясіння негативно відбиваються на економічних процесах всіх економічних систем, як на макро-, так і на мезо- та мікрорівнях. Такі флуктації впливають на підвищення визначеності розвитку економічних систем та вимагає впровадження нової парадигми економічного розвитку.

Зміна в складі галузевої структури економіки у розвинених і країнах з ринками, що формуються, стає наслідком інтеграції інновацій у виробництво. Ця динаміка відзначається зростанням важливості сектору обігу та послуг у формуванні валового внутрішнього продукту (далі – ВВП). Відбувається процес збільшення фінансової глибини економік, фінансизації товарних ринків і підвищення волатильності ключових цінових показників. Спостерігається наростання відокремлення фінансових операцій від матеріального виробництва і торгівлі, що посилює протиріччя між віртуальним та реальним капіталом. Одночасно у більшості розвинених країн спостерігається деіндустріалізація економіки, в той час як в країнах, які розвиваються, триває процес індустріалізації. Галузі, що високонаукомісткі в області матеріального виробництва і послуг, демонструють ріст у більш швидшому темпі, і рівні науково-технічного розвитку обох груп країн зближуються.

Загалом можна виокремити п'ять типів економіки регіонів України: індустріальний; аграрний; комерційний; змінний; диверсифікований (рис. 2.1):

Індустріальний	• Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Полтавська, Харківська області
Аграрний	• АР Крим, Вінницька, Сумська, Кіровоградська, Чернігівська, Луганська, Тернопільська, Хмельницька, Житомирська, Херсонська і Чернівецька області
Комерційний	• Волинська область
Змінний	• Черкаська і Миколаївська області
Диверсифікований	• Одеська і Закарпатська області.

Рис.2.1. Типізація економіки регіонів України

Примітка. Побудовано автором на основі [46].

У промислових регіонах зберігається високий рівень середньомісячної оплати праці, основними джерелами якої є види промислової діяльності, такі як видобуток корисних копалин, видобуток матеріалів з кар'єрів, постачання електроенергії, газу, пари і кондиційованого повітря. У таких умовах спостерігається ситуація, коли промислові регіони в попередні роки надавали фінансову підтримку іншим областям, що призводило до зростання нерівності в розвитку різних регіонів. Згідно із даними Державної служби статистики [47], основний дохід до Державного бюджету України надходить від індустріальних регіонів (табл. 2.1): Київська, Дніпропетровська, Запорізька, Донецька, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Полтавська, Харківська області. Також важливим є внесок Одеської області, економіка якої має диверсифікований характер. Серед аграрних регіонів найбільше надходжень до валової доданої

вартості (далі – ВДВ) Державного бюджету забезпечують Вінницька і Сумська області.

Таблиця 2.1

Спеціалізація регіонів України (за часткою галузей економіки у ВДВ)*, %

Область	Промисловість			Сільське господарство			Торгівля		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Вінницька	22,1	21,4	19,8	31,8	28,1	28,5	8,6	8,9	9,9
Волинська	17,9	15,4	15,5	20,5	17,2	16,2	15,7	25,5	23,3
Дніпропетровська	46,7	48,2	47,7	8,5	7,3	7,0	10,9	11,4	10,4
Донецька	45,3	49,9	53,2	7,7	7,2	6,2	10,1	8,0	7,2
Житомирська	19,9	19,0	19,8	25,3	23,5	23,1	10,5	10,7	10,0
Закарпатська	6,7	15,1	14,7	17,1	15,2	14,6	11,7	12,4	13,9
Запорізька	41,4	42,4	43,5	13,9	12,0	9,8	10,4	10,7	10,5
Івано-Франківська	26,4	28,0	31,2	14,4	14,4	13,1	13,6	11,6	11,2
Київська	22,2	21,5	20,4	16,0	14,3	14,9	15,4	16,3	16,6
Кіровоградська	20,6	19,1	19,0	36,8	31,3	33,0	8,3	10,4	10,2
Луганська	34,5	23,1	20,7	20,9	21,3	21,7	4,8	6,7	8,0
Львівська	22,7	22,9	22,1	10,2	9,6	9,1	12,6	15,5	15,6
Миколаївська	20,6	21,1	21,1	25,6	21,9	21,0	11,5	12,5	12,8
Одеська	13,7	12,5	12,2	3,3	11,5	11,0	13,3	14,6	14,0
Полтавська	50,5	54,1	49,4	19,6	14,3	16,8	6,4	6,9	7,5
Рівненська	26,2	26,1	24,5	17,1	20,6	19,9	11,1	11,6	10,7
Сумська	24,6	22,5	23,2	28,0	26,1	26,4	11,2	9,7	9,6
Тернопільська	15,0	14,2	13,6	28,9	28,1	25,6	10,8	10,6	10,8
Харківська	31,0	31,0	33,1	13,4	11,1	10,2	11,7	11,7	10,6
Херсонська	15,1	15,1	14,7	36,5	33,0	30,1	9,4	10,5	10,9
Хмельницька	19,5	17,5	16,3	31,8	31,1	29,5	9,3	10,3	11,2
Черкаська	25,9	25,2	24,1	26,5	21,8	23,2	11,3	13,9	14,2
Чернівецька	11,7	10,7	10,5	24,9	22,3	21,1	10,7	13,1	13,5
Чернігівська	20,4	20,5	21,1	31,2	28,2	28,0	9,5	8,8	8,6

*Без урахування даних по тимчасово окупованій території АР Крим, м. Севастополя та частини Донецької і Луганської областей

Джерело: Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm

Актуальними напрямами регіональної промислової політики є сприяння і підтримка інноваційної діяльності промислових підприємств, підвищення їх

конкуренцеспроможності та компетенцій, а також посилення інтернаціоналізації та підтримки експорту. Для виконання цих завдань доцільно розглядати можливість створення механізму багатоканального інвестування, що дозволить привертати фінансові ресурси з різних джерел, таких як власні кошти підприємств, комерційні інвестиції, державні інвестиції і банківське кредитування.

Необхідно також відзначити важливу роль державних закупівель на регіональному рівні, оскільки їх структура і спрямування стимулюють промислових виробників реагувати на ринкові запити та змінювати свою структуру виробництва та технології для покращення продукції. Особливу увагу слід приділяти регіонам, які мають низький рівень валового регіонального продукту на душу населення, але володіють значним промисловим потенціалом, який дозволяє розширювати обсяги виробництва продукції з попитом на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Аналіз фінансових ресурсів, включаючи прямі іноземні інвестиції, капітальні інвестиції та депозити у комерційних банках регіонів, показав, що інвестиції у регіональний розвиток, зокрема в промислове виробництво, можуть збільшитися в середньому удвічі, а в деяких регіонах ще більше. Регіони мають зберігати існуючі базові промислові види діяльності для забезпечення стійкості у періоди кризи, одночасно розвиваючи інноваційні види бізнесу шляхом розширення мережевих структур, таких як регіональні та міжрегіональні кластери, індустріальні парки, бізнес-інкубатори і т. д. Підтримка кластерних ініціатив, особливо міжрегіональних, які спільно об'єднують перспективні, але ще недостатньо потужні підприємства для внутрішнього та зовнішнього ринків, має бути активною ініціативою держави. Для ефективної роботи індустріальних парків також потрібно створити привабливі умови, що не поступаються за привабливістю умовам, що існують у сусідніх європейських країнах, таких як Польща і Словаччина [48, с. 109].

Актуальні виклики, які стоять перед Україною в наш час, вимагають наголошення на проблемах вирішення та зменшення регіональних нерівностей.

Воєнні події на території країни, спричинені російською агресією, вплинули деструктивно не лише на окуповані території, але й на економіку всієї країни. Більшість регіонів України до початку конфлікту відрізнялися нерівномірним розподілом економічної активності, високим ступенем зношеності основних активів та технологічною відсталістю. Сьогодні наша держава потребує оперативного відновлення та реформування регіональної економіки.

Зростання регіональних нерівностей також пояснюється збільшенням урбанізації та концентрацією виробництва в промислових регіонах. Майже в усіх регіонах України спостерігається зростання проміжного споживання та валового регіонального продукту (далі – ВРП) на душу населення, що свідчить про високу матеріалоємність та залежність від сировинних ресурсів у виробництві, а також про низький рівень інноваційності в промисловості країни. Ця перерозподільна динаміка призводить до негативних наслідків для регіонального розвитку.

Аналіз даних Державної статистики України [49] показує зростання регіональних нерівностей через дисбаланс ВРП на душу населення між регіонами, нерівність в обсягах експорту та імпорту між регіонами, розподіл фінансових ресурсів між регіонами, міграційні процеси, а також відмінності у попиті та пропозиції на ринку праці тощо.

Отже, поглиблення регіональних нерівностей створює нові передумови для розробки державної регіональної політики, спрямованої на вирішення проблем просторового розвитку, збереження територіальної цілісності, відновлення економічного потенціалу та розвитку українських територій.

Однією з найбільш серйозних проблем у вітчизняній промисловості в наш час є її значна спрямованість на види діяльності, які мають низький внесок у валову додану вартість, такі як виробництво металу, зерна та хімічної продукції великого обсягу. Велика частина промисловості також залежить від коливань цін на світових ринках. На жаль, промисловий сектор майже не спроможний створювати інноваційно-технологічні умови для процесу модернізації через недолік розвитку

машинобудування та обмежену кількість підприємств, що впроваджують інновації. Така деградація вітчизняної промисловості, яка перетворює її в сировинний придаток, подібний до розвинених економік, робить нашу економіку надзвичайно вразливою до змін на зовнішніх ринках та в майбутньому [50].

Подальше підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, залежить від системного оновлення основного капіталу у всіх галузях суспільного виробництва. Це оновлення передбачає систематичну зміну на інноваційній основі, що фактично вказує на перехід України до інноваційної моделі розвитку. Це сприяє як підвищенню конкурентоспроможності основних галузей, так і розвитку наукомістких галузей, зменшуючи наявні нерівності в структурі економіки, завдяки чому Україна стає більше схожою на розвинуті держави, а не на країни із слаборозвиненими монокультурами [51, с. 73].

Таким чином, оновлення основного капіталу на якісно новій технічній та технологічній базі в наш час стає ключовим фактором, що може підвищити конкурентоспроможність всієї економіки. Проте важко переслідувати інновації без великих інвестицій, і пошук джерел інвестицій є головною метою під час впровадження заходів з оновлення основного капіталу на вітчизняних підприємствах у всіх галузях економіки. Для підвищення конкурентоспроможності національного виробництва необхідно змінювати структуру національного виробництва у напрямку високих технологічних рішень і оновлення основного капіталу у базових галузях економіки. В цьому контексті велике значення має машинобудування, яке забезпечує переозброєння галузей виробництва на якісно новій технічній та технологічній основі.

У кожній країні існують провідні регіони, які мають значно вищий економічний та соціальний потенціал. Ці регіони відіграють ключову роль у розвитку і підвищенні конкурентоспроможності національної економіки. Вони характеризуються високими економічними показниками, такими як валовий регіональний продукт, обсяги виробництва промислової та сільськогосподарської

продукції, інвестиції в основний капітал і інші. Крім того, вони відрізняються наявністю добре організованого урбаністичного середовища. Однак існують значні соціально-економічні проблеми у розвитку регіонів України, які вимагають уваги з боку владних структур. Ці питання включають поліпшення якості життя населення, зменшення смертності, підвищення рівня екологічної безпеки, розвиток стратегічних секторів промисловості та зміцнення конкурентоспроможності регіональних економічних систем.

Важливо відзначити, що іноземні інвестори проявляють повільний інтерес до інвестицій в різні проекти, включаючи промислове виробництво, готельно-ресторанний бізнес та будівництво. Такий стан речей не є новим і має міцне правове та фінансово-економічне ґрунтування.

Щодо інноваційної активності промислових підприємств України, то вона значно відстає від відповідних показників розвинених країн світу, незважаючи на загальний позитивний рух. Наприклад, у 2020 році лише 11,1% промислових підприємств України впроваджували нові технологічні процеси, в той час як у розвинених країнах цей показник становив 80-87%.

Важливо відзначити, що Державна служба статистики України фокусується на моніторингу інноваційної діяльності лише промислових підприємств.

Відповідно до статистичних даних, які були опубліковані Державною службою статистики України, у 2022 році дослідження та розробки (далі – ДіР) проводили 557 організацій, і більшість з них, подібно до попередніх років, відносилися до сектору державної діяльності (що становило 61,0% від загальної кількості). У порівнянні з 2021 роком, кількість організацій державного сектору зросла на 3,3%, а відбулося зменшення кількості організацій, які забезпечують дослідницьку діяльність підприємницького сектору (на 10,3%) та сектору вищої освіти (на 3,4%) [49].

Найвищий відсоток організацій (40,2% від загальної кількості організацій в Україні) розташований у місті Києві, 8,1% – у Харківській області, 7,9% – у

Львівській області, 6,3% – у Одеській області, та 5,9% – у Дніпропетровській області (рис. 2.2):

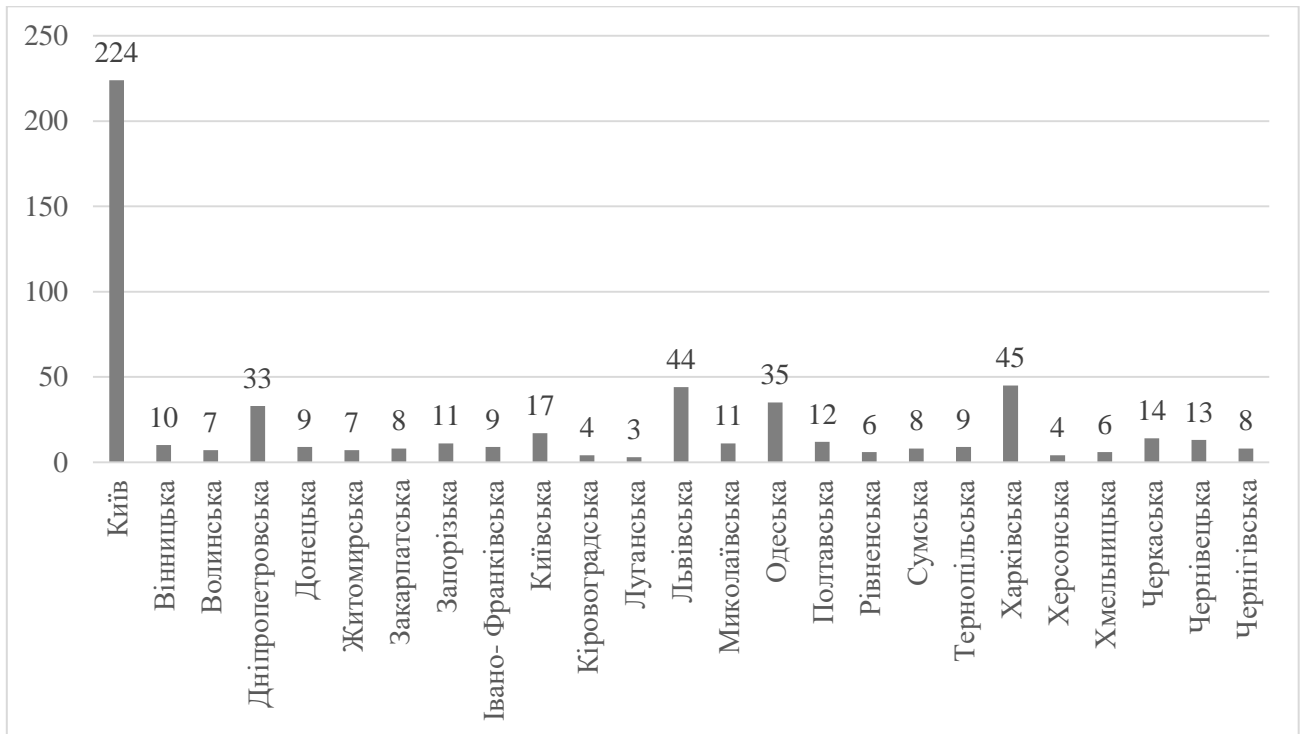

Рис. 2.2. Розподіл кількості організацій, що здійснювали ДіР, за регіонами України у 2022 р., од.

Примітка. Побудовано автором за даними Офіційного сайту Державної служби статистики України. Розділ Наука, технології та інновації. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Український ВВП, вимірюваний у витратах на дослідження та розробку від усіх джерел, виразно демонструє тренд до зменшення, перейшовши від 0,70% у 2013 році до критичного показника на рівні 0,29% у 2021 році, з подальшим незначним підвищенням до 0,33% у 2022 році. За такими низькими значеннями, роль науки в Україні практично обмежується. За експертною оцінкою [30], при наукоємності менше 0,9% ВВП, наука виконує виключно пізнавальну функцію, і при значенні менше 0,3% ВВП її вплив обмежується лише соціокультурним аспектом (рис. 2.3).

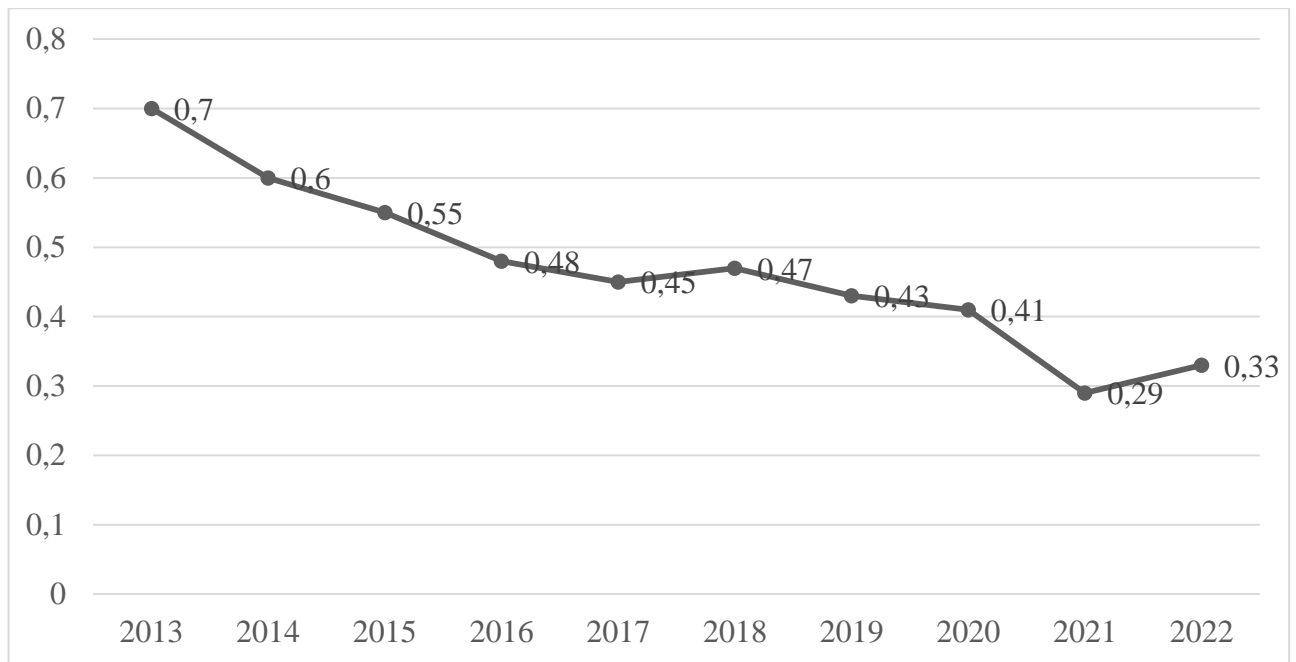

Рис.2.3. Динаміка наукоємності ВВП України, %

Примітка. Побудовано автором за даними Офіційного сайту Державної служби статистики України. Розділ Наука, технології та інновації. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

У 2021 році в середньому у країнах ЄС-27 частка витрат на дослідження і розвиток (ДіР) відносно до валового внутрішнього продукту (ВВП) склала 2,26%. Значення цього показника виявилися вищими в деяких країнах, таких як Швеція (3,35%), Бельгія (3,22%), Австрія (3,19%), Німеччина (3,13%), Фінляндія (2,99%), Данія (2,81%), і Франція (2,21%). З іншого боку, ця частка була нижчою в країнах, таких як Румунія, Мальта, Латвія, Болгарія і Кіпр, де вона коливалася від 0,47% до 0,87% [52, с. 184].

На найвищому рівні цього показника були країни, такі як Ізраїль (5,56%) і Південна Корея (4,93%). Значення понад 3% також фіксувалися в Китаї (3,78%), Сполучених Штатах Америки (3,46%) і Японії (3,30%) [53, с. 185].

Отже, національний ВВП України є майже в сім разів меншим, ніж середнє значення цього показника в країнах Європейського Союзу. Можливості України

конкурувати обмежені до країн, які не є виробниками новітніх технологій або високододаної продукції.

Щодо перспектив соціально-економічного розвитку регіонів України, їх реалізація можлива лише в умовах, представлених на рис. 2.4:

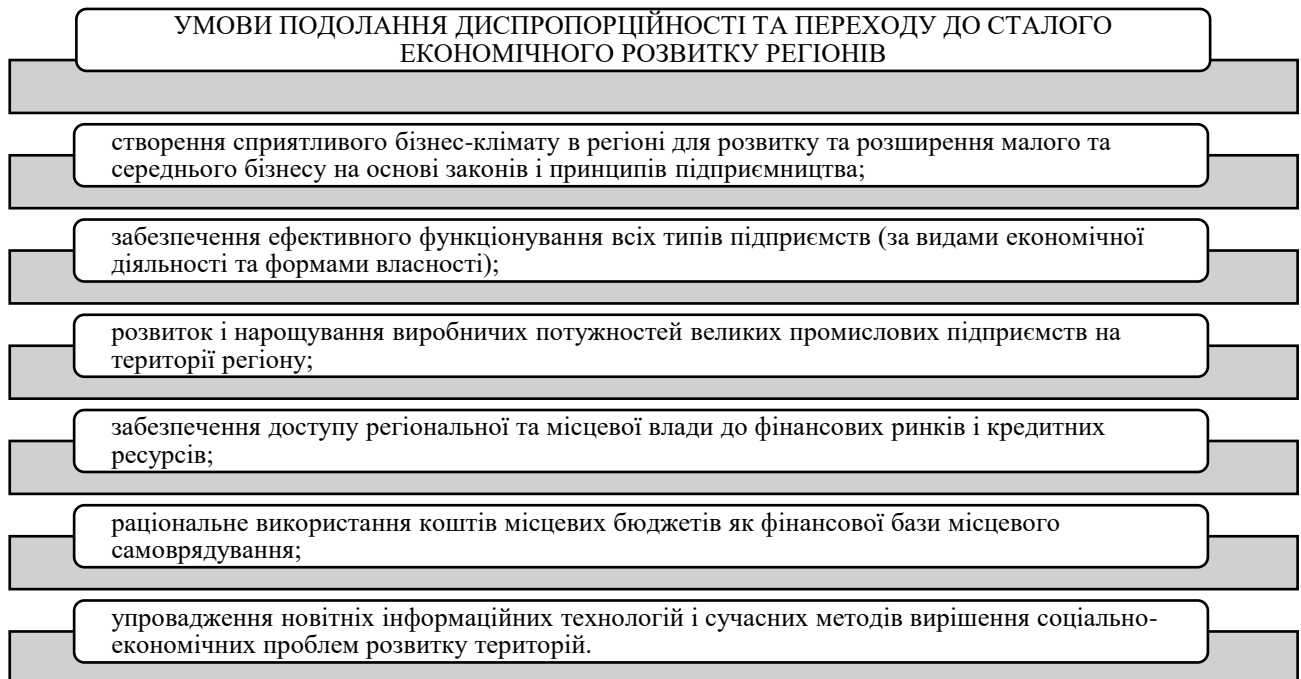

Рис.2.4.Умови зниження диспропорційності та реалізації перспектив економічного розвитку регіонів України

Примітка. Побудовано автором на основі [52; 53].

У поточний момент, впровадження передових технологій і розробка нових виробничих можливостей стають ключовими чинниками для забезпечення переходу до економічного піднесення. За нормальних умов, сучасні технології впливатимуть на технічну та виробничу структуру національної економіки, виключаючи застарілі та неефективні виробництва, усуваючи диспропорції та

створюючи сприятливі умови для економічного розвитку на основі сучасних технологій. Аналіз структурних нерівностей у промисловості в контексті формування стратегії економічного росту України підтверджує, що найбільш гострою проблемою вітчизняної промисловості залишається надмірна спрямованість на сировинні галузі; промисловість практично не створює своїх власних інноваційних технологічних засад для сприяння процесам модернізації через обмежений розвиток машинобудування та обмежену кількість підприємств, що здійснюють інновації; висока експортна спрямованість сировинних галузей збільшує деградацію вітчизняної промисловості в напрямку сировинних виробництв, які економічно розвинені країни вже вирішили, і робить її надзвичайно вразливою до коливань зовнішнього ринку [54, с. 395].

Економічна система України відзначається нерівномірним розвитком та наявністю численних нерівностей, які представляють собою потенційні загрози та мають важливе значення для економічної стабільності країни. Українська економіка зазнає наступних видів диспропорцій:

1. Макроекономічні структурні диспропорції виникають через особливості технологічної структури економіки, де переважають середньотехнологічні та низькотехнологічні галузі, а також домінування сировинної моделі розвитку.

2. Територіальні диспропорції обумовлені нерівністю економічного потенціалу регіонів, регіональною спеціалізацією та відмінностями у внеску регіонів у розвиток економіки, виражені у валовому регіональному продукті.

3. Галузеві диспропорції обумовлені нерівномірним ростом галузей первинного, вторинного та третинного секторів економіки, зокрема скороченням переробної промисловості та її ключового сегмента – машинобудування, збільшенням «аграризації» та розширенням сфери послуг завдяки оптовій та роздрібній торгівлі.

4. Диспропорції у зовнішній торгівлі відображають внутрішні ринкові реалії і включають в себе низьку диверсифікацію товарного експорту з перевагою

сировинної продукції з низькою доданою вартістю та імпорту готової продукції, що перевищує обсяги експорту товарів і послуг.

Для формування ефективної стратегії економічного розвитку України з використанням інноваційної політики необхідно переглянути систему визначення пріоритетів у політиці національного економічного розвитку, зосереджуючи увагу на моделі економічного зростання України та враховуючи вплив глобальних економічних диспропорцій на структурні зміни в національній інноваційній системі.

2.2. Стан інноваційного забезпечення сталого розвитку України у контексті світових тенденцій

Україна стикається із викликами в інноваційній галузі, що визначають її майбутні перспективи у світовій економіці. Ця ситуація виникає з кількох факторів, таких як обмежене фінансування, втрата висококваліфікованих спеціалістів, висока ризикованість, недостатнє суспільне визнання інновацій та інші причини. Однак одним із найсерйозніших факторів є військова агресія з боку російської федерації проти України.

Один з основних показників успішності національної інноваційної політики – це місце України в міжнародних рейтингах, які оцінюють її інноваційний потенціал і результативність інноваційної діяльності. Такі рейтинги включають Глобальний індекс інновацій (The Global Innovation Index) (далі ГІІ), Глобальний індекс стійкої конкурентоспроможності (The Global Sustainable Competitiveness Index – ГІСК), Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (The Global Talent Competitiveness Index-ГІКТ), Зведений Інноваційний Індекс (Summary Innovation Index – СІІ – ЗІІ).

Аналіз динаміки рейтингів України за період з 2015 по 2022 роки за допомогою чотирьох найбільш визнаних показників (ГІ, ГІСК, ГІКТ, ЗІ) показує, що наша країна посідає досить скромні позиції, хоча спостерігається тенденція до покращення деяких показників в останні роки. Наприклад, у 2022 році Україна потрапила до топ-50 у світовому рейтингу Глобального індексу стійкої конкурентоспроможності серед 180 країн [55].

Динаміка рейтингів України за чотирма найбільш популярними підходами до оцінки інноваційної спроможності за 2015-2022 рр. – ГІ, ГІСК, ГІКТ, ЗІ – демонструє, що наша держава займає досить скромні місця, хоча останніми роками спостерігається тенденція до покращення деяких позицій. Так, у міжнародному рейтингу ГІСК у 2022 р. Україна вийшла у топ-50 зі 180 країн світу (рис.2.5) [56].

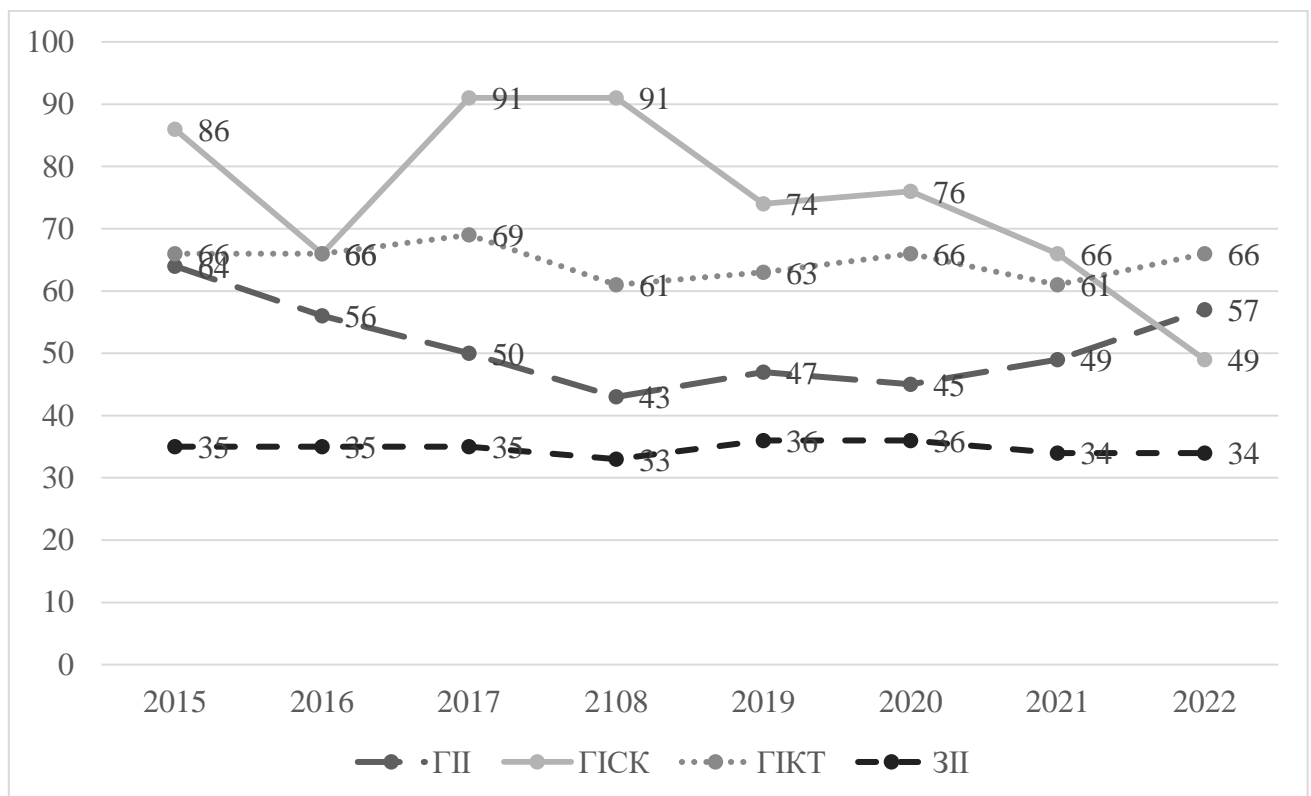

Рис. 2.5. Рейтинги України за індексами інноваційної спроможності

Примітка. Складено автором за даними: Global Innovation Index 2022. Ukraine. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf

За результатами Глобального Індексу Інновацій (ГІІ) на 2022 рік, провідні позиції в звіті займають такі країни, як Швейцарія (перше місце протягом 12 років поспіль), Сполучені Штати Америки, Швеція, Велика Британія та Нідерланди. Південна Корея розмістилася на шостому місці (в 2021 році вона вперше увійшла до п'ятірки лідерів). За ГІІ 2022 року Китай наближається до верхньої десятки, а Туреччина та Індія вперше потрапили до перших сорок країн за індексом [57].

Україна в 2022 році зайняла 57-е місце серед 132 країн, що оцінювалися, порівняно з 49-м місцем у 2021 році. У європейському контексті країна розташувалася на 34-му місці серед 39 європейських країн. У групі країн з нижчим рівнем доходів, Україна посіла четверте місце, з ВВП на душу населення в розмірі 14146 доларів за паритетом купівельної спроможності (ПКС) (табл. 2.2) [58].

Таблиця 2.2

Топ -5 інноваційних економік по групах країн за рівнем доходу на душу населення (групування Світового банку) у 2022 р.

Високодохідна група (всього 48)	Дохід вище середнього (всього 36)	Дохід нижче середнього (всього 36)	Низькодохідна група (всього 12)
1. Швейцарія (1)	1. Китай (11)	1. Індія (40)	1. Руанда (105)
2. США (2)	2. Болгарія (35)	2. В'єтнам (48)	2. Мадагаскар (106)
3. Швеція (3)	3. Таїланд (43)	3. Іран (53)	3. Мозамбік (123)
4. Велика Британія (4)	4. Бразилія (54)	4. Україна (57)	4. Бурунді (130)
5. Нідерланди (5)	5. Молдова (56)	5. Філіппіни (59)	5. Ефіопія (117)

Примітка. Складено автором за даними: The Global Innovation Index 2022.- <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-mainreport-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

У 2022 році 26 економік продемонстрували кращі результати в інноваційних сферах, включаючи знання, технологічні досягнення та креативні розробки, у порівнянні з їхніми інноваційними ресурсами, які включають інфраструктуру, інституційну базу, складність ринку і бізнес-середовище, людський капітал і наукові дослідження. Цю категорію країн називають «країнами інноваційних

досягнень», і Україна є однією з таких країн. Графічне представлення рейтингів України за цими категоріями наведено на рис. 2.6:

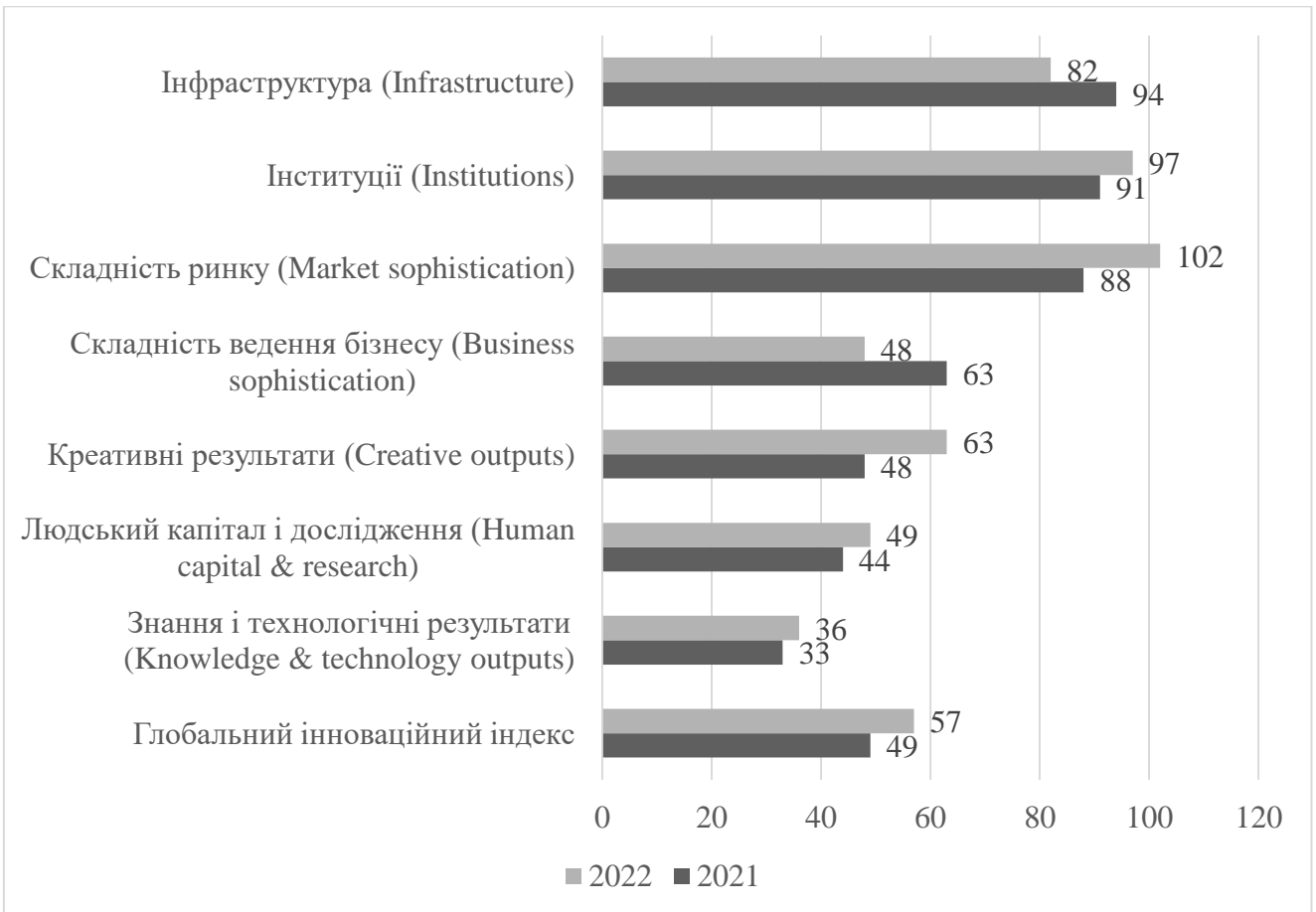

Рис. 2.6. Рейтинги України за 7 блоками показників ГІІ у 2021 та 2022 рр.

Джерело: The Global Innovation Index 2022 URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-enmain-report-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

За першим підіндексом, що відображає інноваційні результати в сферах «Знання і технологічні досягнення», Україна розташована на 36 місці, втративши 3 позиції порівняно з 2021 роком [58]. Слід зазначити, що сильними сторонами України залишаються такі показники, як «Створення знань» (29-е місце), «Відношення кількості патентів від країни походження до ВВП» (29), «Відношення корисних моделей від країни походження до ВВП» (1), «Витрати на комп'ютерне та програмне забезпечення у відсотках до ВВП» (9), і «Експорт послуг

інформаційно-комунікаційних технологій у відсотках до загального обсягу зовнішньої торгівлі» (7).

У другому підіндексі, що відображає «Креативні результати», Україна показала певний зсув у рейтингу, зайнявши 63-є місце у 2022 році, що є погіршенням у порівнянні з 48-м місцем у 2021 році. Розглядаючи окремі показники цього підіндексу, можна зауважити, що Україна покращила свої результати за такими показниками, як «Кількість заявок резидентів на отримання прав інтелектуальної власності на торгові марки за країною походження відносно ВВП», зайнявши 26-е місце проти 10-го місця у 2021 році, а також «Експорт креативних товарів у відсотках до загального обсягу торгівлі», піднявшись на 82-е місце з 78-го [58].

Варто відзначити, що деякі показники, такі як «Онлайн креативність» та «Креативні товари та послуги», показали покращення, при цьому Україна займає 42-е та 87-е місце відповідно у порівнянні з 45-м та 93-м місцями у 2021 році [58]. Серед сильних сторін цього підіндексу можна виділити показники, які відображаються у 13-му місці – «Створення мобільних додатків за країною походження розробника відносно ВВП», та 19-му місці – «Кількість заявок резидентів на отримання прав інтелектуальної власності на промислові зразки за країною походження відносно ВВП».

За індексами інноваційних ресурсів відзначається така динаміка змін у показниках:

1. Категорія «Людський капітал і дослідження» в 2022 році Україна розташувалася на 49 місці, втративши 5 позицій порівняно з 2021 роком. Зокрема, за показником «Державне фінансування на одного учня середньої школи у відсотках до ВВП» Україна посіла 12 місце, що є зменшенням на 5 пунктів у порівнянні з 2021 роком. Показник «Витрати на освіту у відсотках до ВВП» відображається на 27 місці, що також є погіршенням на 4 пункти відносно минулого

року, а «Співвідношення кількості учнів середньої школи до кількості вчителів» посідає 11 місце, зменшившись на 4 пункти [58].

2. Категорія «Складність ринку» в 2022 році зафіксувала своє положення на 102 місці, проте втратила 14 позицій порівняно з 2021 роком. Це переважно через негативні тенденції у групі показників, особливо «Кредит» загалом, де Україна опинилася на 124 місці, що є погіршенням на 34 пункти відносно попереднього року. Додатково, за показниками «Внутрішній кредит приватного сектору у відсотках до ВВП» Україна знаходиться на 97 місці, що відображає зниження на 3 пункти відносно 2021 року, і «Ринкова капіталізація у відсотках до ВВП» розташована на 78 місці, зменшившись на 5 пунктів [58].

3. Категорія «Інституції» показує, що Україна знаходиться на 97 місці, втративши 6 позицій порівняно з 2021 роком. Ця зміна переважно пов'язана із зниженням ступеня стабільності політичного середовища для бізнесу, який відображається у показнику «Політика ведення бізнесу», де Україна посідає 108 місце, що становить велике погіршення на 56 пунктів в порівнянні з 2021 роком [58].

Узагальнено для 2022 року Україна відзначила спад за 35 різними показниками, в основному пов'язаними з індексами, які відображають інноваційну активність сфери бізнесу, такі як його технологічна вдосконаленість та упровадження нововведень на підставі знань і технологій. Це охоплює виробництво і експорт високотехнологічних товарів, робочу продуктивність, наявність сертифікатів ISO 9001 і екологічних сертифікатів, а також видачу прав на інтелектуальну власність, особливо патентів і вищих форм інтелектуальної власності.

У той же час спостерігається підвищення позицій України за іншими показниками, що відображають діяльність уряду, такі як ефективність його роботи, якість нормативної бази, доступність державних послуг онлайн, електронна доступність інформації для громадян, проведення онлайн консультацій та

залучення громадян до ухвалення рішень через Інтернет, видатки на освіту, прямі іноземні інвестиції відносно до ВВП, і витрати на комп'ютерне програмне забезпечення.

Позиції України в міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень розвитку інноваційного середовища, зокрема, згідно з Європейським рейтингом інновацій (European Innovation Scoreboard – EIS), підкреслюють важливість стимулювання та підтримки інноваційної діяльності в регіонах (рис. 2.7):

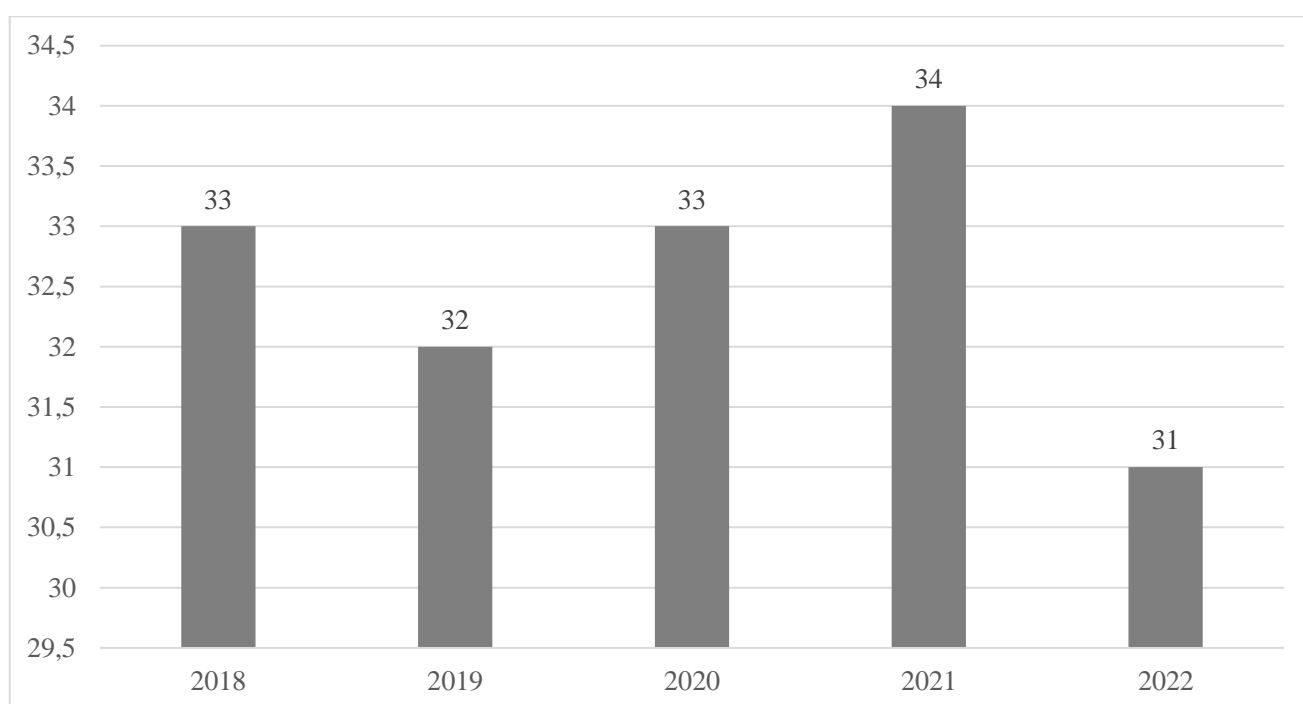

Рис. 2.7. Зміна рейтингових позицій України відповідно до Європейського рейтингу інновацій (European Innovation Scoreboard)

Примітка. Побудовано автором за даними European innovation scoreboard. URL: https://research-andinnovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovationscoreboard_en#country-profiles-non-eu

Європейське Інноваційне Табло, відоме також як ЄІТ (European Innovation Scoreboard), є важливим інструментом для аналізу та рейтингування рівня науково-технологічного і інноваційного розвитку країн Європи. ЄІТ представляє собою

систему показників, яка використовується для обчислення Зведеного Інноваційного Індексу (ЗІІ) для кожної європейської країни.

У рамках ЄІТ виділяються чотири групи індикаторів, а саме: «Рамкові умови», «Інвестиції», «Інноваційна активність» і «Вплив». Ці категорії включають 12 інноваційних вимірів, що враховують 32 показники для комплексного оцінювання науково-технічного та інноваційного потенціалу країн Європи.

На підставі отриманих дослідницьких результатів проводиться класифікація статусу країни, яка поділяється на чотири можливі категорії: інноваційні лідери, які мають оцінку вище 125% середнього показника у ЄС; активні інноватори, чії оцінки знаходяться в діапазоні від 100% до 125%; помірні інноватори, з оцінками у діапазоні від 70% до 100%; і повільні інноватори, які мають оцінки нижче 70% від середнього показника у ЄС (рис. 2.8) [59].

У порівнянні з даними за 2021 рік, Україна відзначається кращими показниками в інноваційних аспектах, зокрема, в області «Екологічна стійкість», де відображається результат 75,9 за індикатором «Вплив», а також в сферах «Фінанси і підтримка» з показником 33,2 за «Інвестиції», «Зв'язки» з результатом 21,1, і «Інтелектуальні активи» із показником 20,8 в рамках індикатора «Інноваційна активність». У 2022 році не було зареєстровано жодних показників для інноваційних аспектів, таких як «Цифровізація», «Рамкові умови», і «Інноватори», в межах індикатора «Інноваційна активність».

Система індикаторів ЄІТ широко використовується для формування інноваційної політики та порівняльного аналізу рівнів інноваційної активності, як у країнах Європи, так і в інших розвинених країнах світу. Ця оцінка також служить для аналізу сильних і слабких сторін національних інноваційних систем.

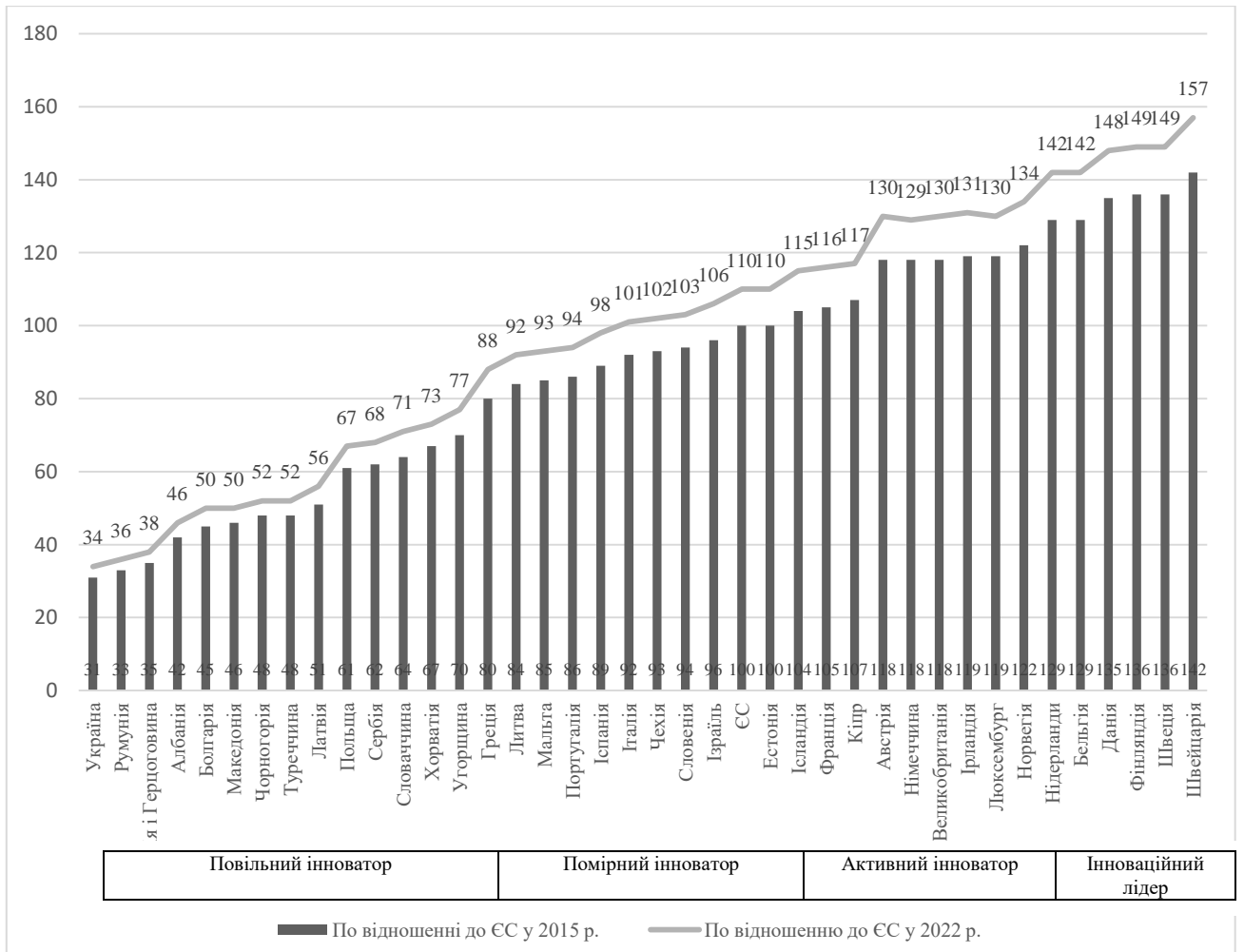

Рис. 2.8. Зведений інноваційний індекс за 2022 р. відносно середнього по ЄС у 2015 р.

Примітка. Побудовано автором за даними European innovation scoreboard. URL: https://research-andinnovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovationscoreboard_en#country-profiles-non-eu

Результати оцінки інноваційного та науково-технічного стану України за допомогою ЄІТ індикаторів показують необхідність розроблення та впровадження єдиної науково-технічної та інноваційної політики. Це також вказує на потребу здійснення реальних структурних змін у сфері економіки і науки, а також на важливість технологічної модернізації виробництва та підтримки інновацій у бізнесі.

Позиція України в міжнародних рейтингах інноваційного розвитку підтверджує високий рівень наукового та освітнього потенціалу, який є основою конкурентоспроможності українського науково-інноваційного сектору і забезпечує підґрунтя для наукових досліджень, інновацій, нових технологій і т. д. Однак результати оцінки інноваційної здатності України також вказують на наявність численних проблем:

1. Неєфективний та слабкий механізм впровадження інновацій у економіку та їх подальша комерціалізація.

2. Низький рівень державної підтримки інноваційних проєктів та їх фінансування як з державного бюджету, так і за рахунок приватних інвесторів.

3. Недостатнє використання можливостей, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, особливо в сфері науково-технологічного співробітництва, розвитку підприємництва та промислової політики.

4. Низький рівень кооперації між інноваційними підприємствами та науковими установами.

Отже, результати оцінки інноваційної сфери України, на основі рейтингу зведеного інноваційного індексу за індикаторами Європейського інноваційного табло, також підкреслюють необхідність реалізації єдиної науково-технічної та інноваційної політики, структурних змін у сфері економіки, збільшення інвестицій держави у інноваційну сферу та розвиток сучасних технологій.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЯ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В ПАРАДИГМІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

3.1. Інноваційні чинники шляхів реалізації моделі сталого розвитку України: виклики та загрози в умовах воєнного стану

Сучасний етап історії України визначається складною ситуацією, яка виникла внаслідок вторгнення російських військ і агресивної політики російської федерації. Ця воєнна конфронтація достатньо негативно впливає на різні аспекти життя країни, зокрема на її економіку та підприємництво. Проте, навіть в умовах такої складної ситуації, однією з найважливіших цілей цієї доби є забезпечення сталого розвитку України.

Російське військове вторгнення має суттєвий вплив на сталий розвиток підприємств в Україні. Воєнний конфлікт породжує численні труднощі та проблеми, які загрожують функціонуванню підприємств і їхнім можливостям розвиватися.

У першу чергу, введення воєнного стану призводить до настання економічної нестабільності в державі. Зазначена нестабільність, у свою чергу, викликає спад витрат на споживання товарів та послуг, що зменшує обсяги виробництва та негативно впливає на фінансову стійкість корпорацій. Зменшення обсягів виробництва призводить до збитків, зниження рентабельності і підприємницької активності.

По-друге, військові дії призводять до руйнування інфраструктури та виробничих можливостей. Підприємства зазнають значних втрат через пошкоджену інфраструктуру та втрату майна та обладнання. Відсутність належного

функціонування транспортних мереж також ускладнює транспортування сировини та готової продукції, що веде до перебоїв у постачанні та погіршення якості виробів.

По-третє, війна спричинила евакуацію персоналу та тимчасове припинення функціонування підприємств. Втрати людських ресурсів та перебої в роботі впливають на продуктивність та ефективність підприємств. Це призводить до зменшення конкурентоспроможності і затримок у виконанні замовлень.

Усі ці фактори, узяті разом, викликають суттєві перешкоди для досягнення сталого розвитку України. Вони обмежують можливості країни залучати інвестиції, розширювати виробництво, впроваджувати нові технології та розширювати ринки збуту. Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, який урахує політичні, економічні та соціальні аспекти поточної кризової ситуації.

На протязі багатьох років Україна стала жертвою неспровокованої агресії з боку росії, що призвело до втрати більше половини її економічного потенціалу починаючи з 2014 року. Тільки у 2022 році було зафіксовано спад ВВП на рівні 30-35% [47]. Це стало результатом руйнування виробничої та енергетичної інфраструктури, а також об'єктів соціальної сфери в Україні з боку росії. Також це спричинило масову міграцію людського капіталу в країни Європейського Союзу, скорочення надходжень і відтік інвестицій з країни, а також значні витрати на потреби оборони та соціальної допомоги населенню. Експортний потенціал України також зазнав значного скорочення через блокаду морських портів та пошкодження об'єктів металургійної галузі та транспортної інфраструктури. Внаслідок цього відбулося суттєве зростання бюджетного дефіциту та державного боргу до критичного рівня. Згідно з аналізом видання «Forbes», реальні економічні втрати України внаслідок війни лише у 2022 році оцінюються не менше ніж 90 млрд. дол. США, що становить практично половину ВВП країни [60]. Найбільші пошкодження в результаті російської агресії зазнали об'єкти інфраструктури та житловий фонд, загальний збиток яких оцінюється приблизно в 64 млрд. дол. США [60].

Російська агресія мала серйозний вплив на різні галузі економіки України, деякі з них відчули цей вплив найбільше і вимагають спеціальної уваги та підтримки для відновлення та забезпечення сталого розвитку.

1. Галузь енергетики. Україна втратила контроль над окремими територіями, зокрема на Донбасі, де розташовані важливі родовища вугілля та великі енергетичні підприємства. Ця ситуація призвела до зменшення видобутку вугілля та обсягів енергетичного виробництва в країні. Завдяки впровадженню альтернативних джерел енергії та імпорту енергетичних ресурсів, Україна успішно змогла знизити свою залежність від вугільного видобутку на окупованих територіях. Проте енергетичний сектор все ще потребує модернізації та диверсифікації [61, с. 155].

2. Промисловість. Російська агресія призвела до знищення та припинення роботи багатьох підприємств на окупованих територіях, зокрема у сферах машинобудування, металургії та хімії. Втрата доступу до ринків збуту, постачання сировини та втрата виробничих потужностей значно ускладнили ситуацію в цих галузях.

3. Сільське господарство. Конфлікт призвів до руйнування та втрати контролю над значною частиною сільськогосподарських земель, зокрема в Криму та Донбасі. Це призвело до зменшення виробництва сільськогосподарської продукції, втрати ринків збуту та погіршення економічного становища сільськогосподарських підприємств.

4. Туризм. Збільшення напруги в відносинах з росією та конфлікт призвели до зниження обсягу туристичного руху до України. Втрата Криму, погіршення загальної безпеки та введення обмежень для в'їзду громадян окремих країн перешкодили розвитку туристичної галузі та гостинності.

5. Зовнішньоекономічна діяльність. Санкції та торговельні обмеження, які були застосовані до росії, разом із змінами в геополітичному середовищі, істотно вплинули на зовнішньоекономічну діяльність України. Розробка нових ринків

збуту, диверсифікація експорту та пошук нових торговельних партнерів стали надзвичайно важливими завданнями.

Вказані економічні галузі піддавалися найсерйознішому впливу наслідків російської агресії. Для відновлення та сталого розвитку цих галузей необхідний комплексний підхід, інвестиції, інноваційні технології та підтримка держави.

Військові події, зокрема вторгнення російських військ, істотно впливають на інвестиційний клімат в Україні. Негативні наслідки конфлікту породжують невизначеність, ризики та обмеження, які впливають на рішення інвесторів щодо вкладення капіталу в українську економіку:

1. Політична невизначеність. Військові дії та конфлікт призводять до невизначеності у політичній ситуації в країні. Нестабільність та зміни влади можуть вплинути на законодавство, регуляторну політику та бізнес-середовище загалом. Це створює ризики для інвесторів, які можуть утримуватися від значних капіталовкладень.

2. Економічна нестабільність. Військові дії супроводжуються зменшенням економічної активності, зниженням ВВП та завдають збитків підприємствам. Це призводить до нестабільності фінансової системи, зростання інфляції та зменшення споживчої активності. Інвестори найбільше зацікавлені в розміщенні своїх коштів там, де існує стабільне економічне середовище.

3. Ризик безпеки. Воєнний конфлікт створює загрозу безпеці як для громадян, так і для підприємств. Нестабільність у зоні конфлікту, можливість пограбувань, руйнування звичайних ділових процесів та пошкодження інфраструктури створюють значні обмеження для інвестиційної діяльності.

4. Обмеження доступу до ресурсів. Військовий конфлікт може спричинити обмеження доступу до важливих ресурсів, таких як енергоносії, сировина та ринки збуту. Це може негативно вплинути на бізнес-процеси та призвести до зростання вартості виробництва.

5. Зниження довіри. Війна та міжнародний конфлікт викликають зниження довіри до країни як інвестиційного партнера. Інвестори стають більш обережними та шукають стабільніші та безпечніші ринки для розміщення своїх активів.

Один з ключових аспектів впливу російської агресії на економіку України – це пошкодження та руйнування інфраструктури. Військові дії можуть спричинити пошкодження транспортних мереж, енергетичних систем, комунікаційної інфраструктури та інших об'єктів. Реконструкція та модернізація інфраструктури стають надзвичайно важливими для відновлення нормального функціонування економіки та залучення інвесторів.

Розширення експортних ринків є актуальною задачею в українській економіці через високу залежність від російського ринку. Посилення агресивних дій з боку росії вказує на необхідність різностороннього розвитку експорту та пошуку нових збутових ринків. Україна має активно розширювати свої торгівельні зв'язки з іншими країнами та активно розглядати можливості збільшення своєї присутності на світових ринках. Це допоможе знизити нашу залежність від російського ринку і розширить можливості для економічного зростання.

Заохочення інновацій та розвиток високих технологій стають актуальними завданнями у зв'язку з військовим конфліктом. Це спонукає до переорієнтації економіки на розвиток інноваційних та високотехнологічних секторів. Інвестиції в наукові дослідження та розвиток, підтримка стартапів і сприяння розширенню інноваційного підприємництва можуть виявитися важливими факторами для забезпечення сталого розвитку економіки в умовах війни.

Підтримка малого та середнього бізнесу набуває особливої важливості під час війни, оскільки цей сегмент стає особливо вразливим. Для забезпечення сталого розвитку економіки необхідно створити сприятливі умови для розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема шляхом спрощення адміністративних процедур, надання фінансової підтримки та забезпечення доступу до кредитних ресурсів.

Україна має виявити активний підхід до співпраці з міжнародними організаціями та державами-донорами з метою отримання фінансової, технічної та економічної підтримки. Ця співпраця може включати надання фінансових кредитів, надання грантів, консультацій та експертної допомоги для реалізації проектів з відновлення та розвитку.

Загальні заходи для забезпечення сталого розвитку підприємств в повоєнний період включають в себе політичну стабільність, проведення економічних реформ, розвиток інфраструктури, диверсифікацію ринків і підтримку малого та середнього бізнесу. Важливо також враховувати необхідність сприяння інноваційному розвитку і встановлення партнерських відносин з міжнародними організаціями та донорськими країнами. Впровадження цих заходів сприятиме підтримці сталого розвитку підприємств в умовах війни та повоєнний період та сприятиме відновленню економіки України.

3.2. Досвід країн ЄС у сфері розбудови інноваційної системи та можливості його імплементації в Україні

У 2022 році у зв'язку із військовою агресією російської федерації, що призвела до значних руйнувань та втрат, питання сталого розвитку національної економіки і суспільства було відкладено на невизначений термін. Зараз найважливішими завданнями є захист та повернення втрачених територій, забезпечення основних потреб населення, збереження фізичного та економічного виживання. Після завершення війни виникне необхідність відновлення та перезапуску економіки на інноваційних засадах та створення ефективних моделей сталого розвитку регіонів. Це вимагатиме вивчення кращого досвіду у цій сфері та розгляд можливостей його впровадження.

Досвід країн Європейського Союзу в галузі формування та реалізації моделей сталого розвитку підкреслює важливість створення нормативно-правового та інституційного середовища, що визначатиме рамкові умови для визначення цілей та стратегій в країнах співдружності. Основними учасниками цього процесу є Європейська комісія, яка відіграє ключову роль у формуванні політики з питань екології, соціальної та економічної сфер, Рада ЄС, яка займається розробкою та удосконаленням законодавства щодо сталого розвитку, і Європейський парламент, що обговорює та приймає законопроекти у цій сфері. Пріоритет сталого розвитку впроваджується в системи формування державної інвестиційної політики та політики регіонального розвитку. Ключовими елементами стратегічного розвитку систем є встановлення цільових орієнтирів, розробка стратегій і програм, а також доступ до фінансових ресурсів, які виступають важливим інструментом стимулювання процесів сталого розвитку регіонів і галузей економіки в ЄС [62, с. 205].

Незважаючи на спільність цілей та засобів регулювання, інституційне забезпечення на рівні країн-учасниць, а також процеси формування стратегій сталого розвитку, не відзначаються єдністю. В кожній з країн створено свої власні інституції, які мають повноваження в сфері контролю за реалізацією цілей сталого розвитку. Наприклад, у Німеччині цими повноваженнями наділено міністерство фінансів, у Швеції і Данії – міністерство екології і природних ресурсів.

Інтеграція країн спільноти навколо сталого розвитку та уніфікація їх спільних зусиль здійснюються шляхом розробки та реалізації стратегій. Ці стратегії розробляються на десятирічний період і враховують актуальні проблеми, з якими стикаються країни, нові виклики та перспективи розвитку, а також забезпечення їх конкурентоспроможності.

У 2010 році була розроблена та впроваджена Стратегія «Європа 2020», в рамках якої визначено п'ять основних пріоритетів: поліпшення рівня зайнятості,

сприяння інноваціям, боротьба зі змінами клімату та розвиток відновлювальної енергетики, підвищення рівня освіти і подолання бідності [63].

Ця стратегія була спрямована на подолання наслідків фінансової кризи 2008-2010 років, включаючи проблеми безробіття, спад у темпах економічного розвитку, зростання боргових зобов'язань, нерівномірний розвиток різних регіонів та дисбаланси в національних бюджетах. Крім того, в Стратегії передбачалися заходи для підтримки національних економік в умовах міграційної кризи.

Ця стратегія визначала шляхи вирішення спільних європейських проблем, таких як зміни клімату, дефіцит природних ресурсів, поглиблення соціальних проблем і боротьба з бідністю. Особлива увага приділялася розвитку громадянського суспільства, підтримці демократії та боротьбі з гендерною та іншими формами дискримінації.

Для втілення Стратегії сталого розвитку «Європа - 2020» було розроблено сім ключових ініціатив:

1. «Інноваційний Союз» – це ініціатива, спрямована на створення умов та можливостей для фінансування досліджень та інновацій, сприяючи тим самим економічному зростанню і створенню нових робочих місць.

2. «Молодь у русі» – програма, спрямована на підвищення ефективності освітніх систем та підтримку залучення молодих людей до ринку праці.

3. «Цифровий порядок денний для Європи» – ініціатива спрямована на швидший розвиток високошвидкісного Інтернету та забезпечення можливості кожному громадянину брати участь у загальному цифровому просторі.

4. «Ефективні ресурси Європи» – програма, яка ставить за мету перехід до економіки з низьким вмістом вуглецю, збільшення використання відновлюваних джерел енергії, модернізацію транспортного сектора та розумне використання ресурсів енергії.

5. «Індустріальна політика ери глобалізації» – ця стратегія спрямована на поліпшення підприємницького середовища, особливо для середнього та малого

бізнесу, і на підтримку розвитку потужної та стійкої промислової бази для глобалізації.

6. «Порядок денний нових компетенцій та робочих місць» – стратегія, що передбачає модернізацію ринків праці, надання можливості населенню отримувати нові знання та навички з подальшим збільшенням можливостей працевлаштування і поліпшення співвідношення попиту і пропозиції на ринках праці.

7. «Європейська платформа подолання бідності» – ця ініціатива спрямована на поширення соціальної та територіальної взаємодії на всій території Європейського Союзу і скорочення рівнів бідності в країнах ЄС [63].

Агресія росії проти України призвела до виникнення численних опосередкованих перешкод на шляху до її сталого розвитку, але не призвела до припинення прагнення до євроінтеграції та сталого розвитку. Зокрема, спостерігається зростання потреби у якісних та своєчасних даних, необхідних для прийняття рішень, як ніколи раніше. Однак сьогодні виникають значущі труднощі в процесі збору та обробки економічної та фінансової статистики, включаючи інформацію, пов'язану з Порядком денним-2030 та оцінкою прогресу в досягненні Цілей сталого розвитку. Слід відзначити, що військові дії суттєво відволікають організаційні ресурси уряду та заважають координації дій у рамках Порядку денного-2030 [64].

Україна, яка здобула статус кандидата на членство в Європейському Союзі 23 червня 2022 року, незважаючи на умови війни, розпочала перші кроки у напрямку євроінтеграції. Зокрема, було прийняте рішення про створення Офісу з реалізації Цілей сталого розвитку, який візьме на себе організацію розробки та впровадження механізмів інтеграції Цілей сталого розвитку в національну та регіональну політику, стратегії та процеси планування.

Війна спричинила серйозне підірвання стабільності вітчизняної економічної системи, зокрема через втрати валового внутрішнього продукту, які, на жаль, очікуються на рівні 35-40% до завершення 2023 року. Це сталося внаслідок

дефіциту деяких товарів, порушення правил міжнародного торгівельного обміну, погіршення інвестиційного клімату, значного зменшення доходів населення, безробіття, внутрішньої та зовнішньої міграції населення, а також значного скорочення податкових надходжень і митних платежів. Це призвело до виникнення значного бюджетного дефіциту, руйнування логістичних ланцюгів в національній економіці, інфляційних процесів і спекулятивного ціноутворення, а також пошкодження активів держави і багато іншого. Тому у період після завершення конфлікту, як у відновлювальному процесі, так і в економічних реформах, Україні доведеться приділити першочергову увагу таким цілям сталого розвитку як: 16 «Мир та справедливість»; 1 Подолання бідності (ключова); 8. Гідна праця та економічне зростання; 6 «Чиста вода та належні санітарні умови»; 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура» (має системоутворюючу роль щодо більшості ЦСР). Хоча у мирний час основними ЦСР в Україні у порядку пріоритетності були такі: відповідальне споживання і виробництво; якісна освіта; захист і відновлення екосистем суші; доступна і чиста енергія; скорочення нерівності; промисловість, інновації та інфраструктура [65].

Оцінки міжнародних організацій та експертів збігаються в тому, що військовий конфлікт та супутні економічні проблеми мають негативний вплив на показники сталого розвитку в усіх аспектах України. Однією із центральних тем для обговорення в експертному співтоваристві є розгляд взаємозв'язків між різними цілями, завданнями та показниками, що входять в рамки Порядку денного-2030. Без забезпечення миру жодна країна не зможе досягти сталого розвитку. Так, регрес України в досягненні 16 ЦСР «Мир, справедливість та сильні інститути» засвідчено значенням Глобального індексу миру (Global Peace Index), який зменшився у 2022 році на 16%, до 153 місця у рейтингу (у 2021 році зайняла 143 місце), продемонструвавши найгіршу динаміку серед 163 досліджуваних країн [65].

Незважаючи на те, що фінансування Європейського Союзу в основному призначено для країн-членів, існують джерела, які також доступні для третіх країн.

Вони відкривають перед Україною можливість наблизити свій політичний та економічний курс до нових політичних рамок ЄС. До таких програм відносяться:

- Програма «Горизонт Європа», яка спрямована на підтримку досліджень та інновацій у період з 2021 по 2027 роки. Ймовірно, ця програма отримає близько 85 мільярдів євро з бюджету ЄС. Проекти, спрямовані на досягнення кліматичних цілей, отримують 35% коштів з програми «Горизонт». Крім того, другий компонент цієї програми включає такі галузі досліджень, як охорона здоров'я, створення інклюзивного та безпечного суспільства, розвиток цифрових технологій та промисловості, справи, пов'язані з продовольством та природними ресурсами. Крім цього, п'ять місій будуть здійснювати нагляд за роботою програми, охоплюючи такі сфери, як адаптація до змін клімату, боротьба з раком, створення кліматично нейтральних та інтелектуальних міст, збереження океанів, морів, прибережних і внутрішніх водойм, а також стан ґрунту та продовольство.

- Програма InvestEU, запропонована Європейським Союзом на період з 2021 по 2027 роки, спрямована на відновлення держав-членів після економічної та соціальної кризи. Основною місією InvestEU є надання гарантій інвестиційним партнерам-виконавцям, таким як Європейський інвестиційний банк, з метою стимулювання публічних і приватних інвестицій, які становлять 45% від загальної суми гарантій, що становить 34 мільярди євро. Також, деякі країни, які не є членами ЄС, можуть приєднатися до конкретних фінансових інструментів, якщо вони зроблять внески в InvestEU у сферах сталої інфраструктури, досліджень, інновацій, цифрової трансформації, підтримки малого та середнього бізнесу та соціальних інвестицій [66].

Дослідження досвіду країн ЄС у сфері формування та втілення моделі сталого розвитку призвели до визначення основних пріоритетів та особливостей, орієнтовані зусилля на які дозволять сформувати в регіонах України ефективні інноваційно-орієнтовані моделі сталого розвитку:

- передбачається системний, комплексний та глибокий підхід до перетворень, спрямованих на перехід до нової «зеленої» парадигми цивілізаційного розвитку. Ця парадигма передбачає, що всі інституції господарської системи мають стати провідниками змін, які виражаються у впровадженні нових технологій з ефективним використанням ресурсів та униканням відходів, справедливому розподілі та споживанні, а також соціальній та економічній конвергенції;

- горизонтальна інтеграція з застосуванням бізнес-процесного підходу, що ґрунтується на визначенні ключових, допоміжних та обслуговуючих ланок у моделі розвитку регіонів і сприяє структурованому управлінню трансформаційними процесами у часі і просторі, оптимізації процедур моніторингу економічних, соціальних показників і екологічних наслідків відповідно до визначених цілей сталого розвитку територій, створює передумови для впровадження мережевих зв'язків і широкого використання інформаційних технологій;

- концепція «зелених фінансів», спрямована на створення ефективною та привабливою для економічних суб'єктів системи фінансування екологічно-орієнтованих проектів, страхування ризиків і державного гарантування інвестицій у цій галузі.

- з метою підтримки розвитку малого бізнесу у сфері інноваційних ініціатив, впровадження проектів зеленої енергетики та циркулярної економіки, передбачається співробітництво та взаємодія через створення міжгалузевих інноваційних кластерів та інших організаційних структур, спрямованих на впровадження комплексних проектів у сфері сталого розвитку;

- активна залученість громадянського суспільства до процесів обговорення, розробки та реалізації програм сталого розвитку регіонів;

- планується гнучке поєднання бюджетного фінансування для сталого розвитку з різноманітними джерелами інвестиційного забезпечення регіональних і місцевих проектів.

Вказані характеристики стратегії сталого розвитку в країнах Європейського Союзу є вагомими факторами успішності їх впровадження у більшості територій та ключовими орієнтирами при формуванні та реалізації моделі сталого розвитку національної економіки України.

3.3. Пріоритетні напрямки державної підтримки інновацій в сучасних умовах

Для компенсації втрат та сприяння швидкому відновленню економічного потенціалу важливо точно визначити пріоритети поточних економічних заходів та реформ після війни. Відновлення економіки України після війни має базуватися на проведенні структурних реформ у сфері економіки, її радикальній модернізації, ґрунтуючись на інноваційних засадах і враховуючи екологічні вимоги. Перспективою таких дій має стати не лише відновлення економічних показників до рівня передвоєнного періоду, але і створення передумов для успішного розвитку нації в економічному плані та підвищення її конкурентоспроможності. Це, у свою чергу, передбачає необхідність негайного розроблення державної стратегії післявоєнного економічного розвитку України, що спрямована на формування сприятливого інвестиційного середовища, забезпечення свободи підприємництва, максимальну дерегуляцію та лібералізацію національної економіки.

Для забезпечення умов сталого економічного росту України рекомендується відмовитися від концепції сировинної економіки, яка впроваджувалася в останні роки, і перейти до переробки сировини в тих галузях, що приносять найбільший обсяг експортних доходів. Для досягнення показників ВВП України на рівні розвинених країн необхідно створити сучасну модель національної економіки, яка включає в себе значний ріст високотехнологічних, ресурсозберігаючих і екологічно безпечних галузей виробництва, суттєву оновлення основного капіталу,

застосування передових інноваційних технологій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національних виробників на міжнародних ринках товарів і послуг з високим ступенем наукового внеску [67, с. 396].

Для досягнення цих завдань необхідно підвищити ефективність фінансового забезпечення інноваційної політики в Україні. Розвиток національної економіки на основі інновацій вимагає значних фінансових ресурсів. Проте в сучасних умовах відновлення економічного потенціалу України після конфлікту вимагає великих сум грошей, згідно з оцінками ООН, від 350 до 500 мільярдів євро [67, с. 397]. Щодо джерела фінансування витрат України, викликаних цим відновленням, варто зазначити можливість використання заморожених активів держави та резидентів країни-агресора – росії. Остання має бути позована за здійснення злочинів та порушень міжнародного права. Варто враховувати, що цей процес є тривалим і може зайняти десятиліття, враховуючи досвід виплат репарацій Німеччиною після обох світових воєн і відсутність ефективних міжнародних економіко-правових механізмів для таких процесів на сьогоднішній день. Отже, проблеми фінансування відновлення України після війни набувають особливої актуальності, враховуючи величезні матеріальні збитки.

В умовах обмеженості фінансових ресурсів, спричиненої війною, настає наростаюча важливість необхідності залучення інвестицій у національну економіку. Вітчизняна економіка потребує не лише відновлення показників, які були до конфлікту, але також її модернізації відповідно до сучасних реалій, включаючи рівень технологій, цифрові інновації та екологічну безпеку. Ці завдання можна вирішити шляхом пошуку альтернативних джерел фінансування зовнішнього походження.

Для досягнення відновлення України слід розробити та реалізувати план, аналогічний Маршаллівському плану, з основою в «Плані відновлення України», розробленому Національною радою з відновлення України від наслідків війни [68]. Для цього необхідно об'єднати ресурси та можливості міжнародних фінансових

організацій, таких як Міжнародний валютний фонд, Група Світового банку, Європейський банк реконструкції та розвитку та інші, а також отримати кредити та гранти від урядів країн-партнерів та залучити потенціал міжнародного приватного бізнесу. Крім того, важливо використовувати можливості, які надає статус України як країни-кандидата до Європейського Союзу, для отримання ресурсів із різних фондів фінансової підтримки ЄС, які можуть бути використані як для відновлення економіки, так і для розвитку інноваційної сфери.

Українська інноваційно-інвестиційна сфера залишається привабливою для іноземних інвесторів як до спалаху широкомасштабної агресії, так і в умовах активних бойових дій, з огляду на її перспективи після військових конфліктів.

Зокрема, це стосується таких напрямів, як аграрно-промисловий сектор, який здобув собі визнання світової спільноти як ключовий для забезпечення продовольчої безпеки в умовах війни. Також важливими напрямками є будівництво промислових, житлових та інфраструктурних об'єктів, що базуються на енергозберігаючих технологіях і відповідають сучасним стандартам, що потребують інноваційного підходу.

Паливно-енергетичний комплекс має критичне значення для економічного відновлення, сприяючи енергетичній безпеці України через збільшення видобутку власного газу та розвиток атомної енергетики. Розвиток високотехнологічних галузей, таких як машинобудування, венчурний бізнес і сучасні інформаційно-комунікаційні технології, також є пріоритетами. Важливим аспектом є вимога до локалізації виробництва в Україні на рівні не менше 60%.

Стратегічним напрямом відновлення України та підвищення її обороноздатності є розвиток військово-промислового комплексу, що дозволить нашій країні вийти на десяту позицію серед найбільших експортерів зброї у світі. Для досягнення цієї мети необхідно відновити власне виробництво зброї, використовуючи існуючі оборонні технології та завдяки трансферу військових технологій. Це дозволить задовольнити потреби в обороні та зменшити нашу

залежність від зовнішніх постачань. Важливо розвивати співпрацю з виробниками зброї з країн-партнерів для спільного виробництва зброї, яка відповідає стандартам НАТО, і її подальшого експорту.

Проте, слід враховувати, що Україна не є достатньо інтегрованою в світове господарство, що призводить до впливу нестабільності на зовнішніх ринках на внутрішні процеси в країні. Головними перешкодами для залучення приватного інвестиційного капіталу та інновацій в Україні є бюрократичні обмеження, корупція, змінливий економічний і політичний клімат, високі податки та недосконала правова система. Тому відновлення України після війни та перехід до економічного зростання є складною і многогранною проблемою, яка вимагає об'єднання зусиль всіх учасників інвестиційної діяльності, включаючи і втручання держави.

Отже, відновлення України в післявоєнний період повинно відбуватися шляхом проведення радикальних трансформацій у сфері економіки на основі інноваційних принципів. Стратегія відновлення країни повинна спрямовуватися на розширення внутрішніх та залучення іноземних інвестицій, а також на стимулювання зростання інвестиційних витрат приватного сектору економіки.

Інноваційна політика має бути спрямована на збільшення обсягу інвестиційних ресурсів, підвищення частки капітальних вкладень у валовому внутрішньому продукті, поліпшення структури джерел інвестицій та оптимізацію напрямків їхнього вкладання. Важливими аспектами є розвиток фінансового сектору та підвищення довіри інвесторів до нього.

Інвестиції мають бути спрямовані, передусім, на відтворення капіталу у реальному секторі економіки, підтримку малого та середнього бізнесу, а також на розвиток інноваційних сфер, які сприяють інтеграції України у світове співтовариство.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі сформовано ряд теоретичних, методичних і практичних положень щодо розбудови національної інноваційної системи для забезпечення сталого розвитку України та її регіонів. Основні результати дослідження знайшли відображення у висновках і пропозиціях в контексті визначених у роботі мети і завдань.

1. Виявлено та проаналізовано ключові теоретичні підходи та концепції, які лежать в основі інноваційних систем. Вони включають в себе роботу таких авторів як К. Фрімана, В.Д. Базилевича, А. Т. Завадської та інші. Цей аналіз надав розуміння того, як інноваційні системи функціонують та впливають на сталий розвиток.

2. Визначено та проаналізовано основні інноваційні детермінанти, які впливають на сталий розвиток. Ці детермінанти включають в себе технологічний потенціал, людський капітал, фінансову підтримку та інші фактори. Розуміння цих детермінант дозволяє розробляти ефективні стратегії для сприяння інноваціям та сталому розвитку, адже Україна має потенціал перетворитись з сировинно-орієнтованої держави на інноваційного лідера, яка експортує продукти з великою доданою вартістю та передовими технологіями. Для досягнення цієї мети необхідно активно розвивати інноваційний бізнес-сектор, впроваджувати передовий досвід, створювати новітню інфраструктуру, зокрема в освітній сфері, і сприяти креативності національної робочої сили, включаючи сферу військових інновацій.

3. Охарактеризовано правове регулювання інноваційної діяльності в Україні. Оцінено чинні законодавчі акти та норми, які визначають правила для інноваційного сектору. Правовий базис інноваційного розвитку України поділяється на дві основні групи. Перша група стосується загальних основ інноваційної діяльності, а друга – визначення пріоритетних напрямків інноваційної

діяльності на рівні всієї держави і окремих галузей. Однак правовий фреймворк є дещо розрізненим і не завжди чітко визначеним через відсутність стратегічного напрямку розвитку високотехнологічних галузей України. Цей аналіз показав, що існують законодавчі недоліки, які потребують вдосконалення для сприяння розвитку інновацій. Перехід до інноваційної моделі розвитку національної економіки та розбудова національної інноваційної системи є важливим завданням, якому необхідно приділити особливу увагу. Проте, успішне втілення цих завдань можливе лише за наявності ефективного правового регулювання в інноваційній сфері. Забезпечення належного правового регулювання національної інноваційної системи буде сприяти забезпеченню гарантій підприємництва, що стає надзвичайно актуальним у сучасних умовах.

4. Проведено аналіз тенденцій розвитку інновацій в регіонах України. Досліджено рівень інноваційності та виявлені ключові проблеми, що гальмують інноваційний розвиток в регіонах. Результати аналізу свідчать про зростання регіональних нерівностей через дисбаланс ВРП на душу населення між регіонами, нерівність в обсягах експорту та імпорту між регіонами, розподіл фінансових ресурсів між регіонами, міграційні процеси, а також відмінності у попиті та пропозиції на ринку праці. Зростання регіональних нерівностей також пояснюється збільшенням урбанізації та концентрацією виробництва в промислових регіонах. Майже в усіх регіонах України спостерігається зростання проміжного споживання та ВРП на душу населення, що свідчить про високу матеріалоємність та залежність від сировинних ресурсів у виробництві, а також про низький рівень інноваційності в промисловості країни.

5. Здійснено порівняльний аналіз інноваційних показників України зі світовими тенденціями. Позиція України в міжнародних рейтингах інноваційного розвитку підтверджує високий рівень наукового та освітнього потенціалу, який є основою конкурентоспроможності українського науково-інноваційного сектору і забезпечує підґрунтя для наукових досліджень, інновацій, нових технологій і т. д.

Однак результати оцінки інноваційної здатності України також вказують на наявність численних проблем: неефективний та слабкий механізм впровадження інновацій у економіку та їх подальша комерціалізація; низький рівень державної підтримки інноваційних проєктів та їх фінансування як з державного бюджету, так і за рахунок приватних інвесторів; недостатнє використання можливостей, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, особливо в сфері науково-технологічного співробітництва, розвитку підприємництва та промислової політики; низький рівень кооперації між інноваційними підприємствами та науковими установами.

Виявлено, що Україна має потенціал для розвитку інновацій, але існують проблеми, які потребують уваги та вдосконалення.

6. Досліджено вплив воєнного стану на інноваційну систему України та визначено інноваційні чинники, які можуть сприяти реалізації моделі сталого розвитку в умовах кризи. Зокрема, проведення економічних реформ, розвиток інфраструктури, диверсифікацію ринків і підтримку малого та середнього бізнесу. Важливо враховувати необхідність сприяння інноваційному розвитку і встановлення партнерських відносин з міжнародними організаціями та донорськими країнами. Впровадження цих заходів сприятиме підтримці сталого розвитку країни в повоєнний період та сприятиме відновленню економіки.

7. Проведено аналіз досвіду країн ЄС у розвитку інноваційних систем. У сучасній Україні відбуваються активні процеси, пов'язані із зміцненням співпраці з Європейським Союзом, зокрема в інноваційній сфері. Спостерігається поступове наближення вітчизняної науково-технічної та інноваційної діяльності до європейських стандартів. Серед досягнень, що були досягнуті в процесі виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, можна виділити такі події: підписання Угоди «Горизонт 2020», ратифікація Угоди про науково-технічне співробітництво, підписання Угоди про наукову і технологічну співпрацю, а також асоційоване участь України в Програмі наукових досліджень і навчання Євратом (2014-2018),

ратифікація та нотифікація угоди про надання статусу асоційованого члена в ЦЕРН, асоційоване членство в EuroFusion, підписання Рамкової угоди з підтримки дослідницької діяльності між НАН України та JRC, створення мережі НКП «Горизонт 2020», проведення незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України.

8. Запропоновано пріоритетні напрямки державної підтримки інновацій у сучасних умовах. Зокрема, необхідність розробки державної стратегії післявоєнного економічного розвитку України, що спрямована на формування сприятливого інвестиційного середовища, забезпечення свободи підприємництва, максимальну дерегуляцію та лібералізацію економіки. Для забезпечення умов сталого розвитку України рекомендується відмовитися від концепції сировинної економіки і перейти до переробки сировини в тих галузях, що приносять найбільший обсяг експортних доходів. Для досягнення показників ВВП України на рівні розвинених країн необхідно створити сучасну модель національної економіки, яка включає в себе значний ріст високотехнологічних, ресурсозберігаючих і екологічно безпечних галузей виробництва, суттєву оновлення основного капіталу, застосування передових інноваційних технологій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності національних виробників на міжнародних ринках товарів і послуг з високим ступенем наукового внеску

Ці пропозиції можуть послужити основою для розробки стратегій та програм уряду для сприяння інновацій.

Загалом, проведене дослідження розкрило комплексний погляд на інноваційну систему України, виявило основні чинники її розвитку та надало рекомендації для подальших дій у сфері інновацій та сталого розвитку країни. Кваліфікаційна магістерська робота має значущість для управлінців, дослідників, бізнесу та академічної спільноти і може сприяти поліпшенню інноваційної системи України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

-
1. Іванова К.Ю. До питання про механізм функціонування окремих елементів Національної інноваційної системи. Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів : зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.) / [редкол.: С.В. Глібко, В.В. Россіхін, В.Б. Родченко]. Харків: Право, 2018. С.64-67.
 2. Luc Soete, Chris Freeman. The Economics of Industrial Innovation. London. 1997. 484 p.
 3. Базилевич В.Д. Інтелектуальна власність: [підручник] / В.Д. Базилевич; 3-є вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2014. 672 с.
 4. Нетудихата К. Л. Стратегічні аспекти трансформації національної інноваційної системи в умовах формування знанневої економіки. Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка. 2020. Вип. 4. С. 58-64.
 5. Норд Г. Л. Національна інноваційна система як основа економічного зростання країни. Стратегія економічного розвитку України. 2020. Вип. 46. С. 76-86.
 6. Глібко С. В. Пріоритети та тенденції розвитку інноваційних відносин в Україні. Регіональні інноваційні ініціативи: завдання та шляхи вирішення: зб. наук. пр. За матеріалами круглого столу (м. Харків, 5 червня 2020 року). Харків. НДІ ПЗІР НАПрН України. С. 21-28.
 7. Розвиток економіки України: трансформації та інновації: колективна монографія / За заг. ред. О. Л. Гальцової. У 2 томах. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2017. Т. 1. 324 с.
 8. Завадська А. Т. Щодо специфіки функціонування та підтримки на регіональному рівні інноваційних структур національної інноваційної системи в

Україні. Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2019. №2 (13). URL: <http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/Zavadska13.pdf>

9. Олексенко Л. В. Розвиток інфраструктури національної інноваційної системи // Економічний вісник Донбасу. 2021. № 1. С. 108-122.

10. Орловська Ю. Детермінанти конкурентоспроможності національних інноваційних систем країн ЄС та України в умовах глобальних трансформацій. Міжнародна економічна політика. 2021. № 1. С. 55-72.

11. Любчич А. М. Стимулювання інновацій в державному секторі: зарубіжний досвід. Право та інновації. 2020. Вип. 1(29). С. 22-27.

12. Цілі сталого розвитку – 2030. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku>.

13. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/natsionalna-dopovid-csr-Ukrainy.pdf>

14. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. United Nations, 2015. URL: <https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/transformingourworld>

15. Фінансові детермінанти економічного зростання регіонів і територіальних громад України в координатах поведінкової економіки: науково-аналітична доповідь / НАН України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. Г.В. Возняк. Львів, 2021. 126 с.

16. Білорус О.Г., Мацейко Ю.М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: Системні маркетингові дослідження: монографія. Київ: МАУП, 2005. 492 с.

17. Herasymiuk K. Bashtannyk V. Ragimov F. Bodnar O. Liakh Yu. Determinants of the influence of innovation on sustainable state development: aspects of public administration / International Journal of Management (IJM). Volume 11, Issue 3, March 2020, pp.642-656.

18. Ольшанська О. В., Хмелевський М. О. Регіонально-системна організація економіки як чинник реалізації цілей сталого розвитку. Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку. 2021. С. 17-21.

19. Ляшевська О. І. Державне управління інноваційним розвитком сталого розвитку регіонів. Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2019. Вип. 1. С. 288-293.

20. Томарева-Патлахова В.В., Кокоріна В. І. Особливості і суперечності становлення національної інноваційної системи у глобальному інноваційному середовищі. Науковий вісник Львівської академії. Серія : Економіка, менеджмент та право. 2022. Вип. 7. С. 29-37.

21. Богуславська С. І. Трансформація регіонального менеджменту в умовах глобалізації для забезпечення сталого розвитку регіонів України. Бізнес Інформ. 2021. № 4. С. 90-97.

22. Тютюнникова С.В., Фрідман О. А. Національна інноваційна система: сучасні тренди та виклики для України. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2020. Вип. 12. С. 224-232.

23. Карпенко Г.Ю. Формування інноваційної моделі сталого розвитку регіонів в умовах глобальної турбулентності. [Текст]: дис канд. екон. наук: 08.00.05 /Карпенко Герман Юрійович; Одеський державний екологічний ун-т. Одеса, 2022. – 230 с.

24. Klaus Schwab. The Fourth Industrial Revolution, Crown Business, New York: Crown Business, 2017. 192 p.

25. Tromp, J.G., Le, D.-N., Van Le, C. and Babenko, V.: Enterprise Innovation Management in Industry 4.0. In Emerging Extended Reality Technologies for Industry 4.0 (eds J.G. Tromp, D.-N. Le and C. Le) (2020). <https://doi.org/10.1002/9781119654674.ch9>

26. Захарова О. В. Нормативне підґрунтя активізації інноваційного розвитку регіонів України. Економіка і організація управління. 2019. Вип. 1. С. 53-63.

27. Занора В. О. Інноваційний розвиток підприємств в Україні: особливості та проблемні аспекти за умов Індустрії 4.0. Вісник Черкаського університету. Економічні науки, 2019, 27-33.

28. Омеляненко В., Омеляненко О., Вернидуб М. Наукові засади аналітичного підходу до формування та оцінювання ефективності інноваційної політики в контексті сталого розвитку. Економіка та суспільство, 2022. С. 42-47.

29. Feinson S. National Innovation Systems Overview and Country Cases. Vol. 1, Sec. 1, Knowledge Flows and Knowledge Collectives: Understanding the Role of Science and Technology Policies in Development. 2003. Center for Science, Policy and Outcomes, Columbia University. P. 21-22.

30. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки в Україні : Закон України від 11 липня 2001 року № 2623-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 48. Ст. 253

31. Конституції України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

32. Політика Національного банку України щодо розвитку сталого фінансування на період до 2025 року. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prezentuvav-politiku-schodorozvitku-stalogo-finansuvannya-na-period-do-2025-roku>

33. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні : Закон України від 8 вересня 2011 року № 3715-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20. Ст. 166.

34. Про інноваційну діяльність : Закон України від 5 грудня 2012 р. № 40-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15>

35. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня на 2017-2021 роки : Постанова

КМУ від 28 грудня 2016 р. № 1056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1056-2016-%D0%BF#Text>

36. Про внесення змін до Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності: Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 жовтня 2017 р. № 994. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1171-17#Text>

37. Деякі питання визначення середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня на 2017-2021 рр. Постанова КМУ від 18 жовтня 2017 р. № 980. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2017-%D0%BF#Text>

38. Про утворення Ради з розвитку інновацій : Постанова від 25 жовтня 2017 р. № 895 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2017-%D0%BF>

39. Про утворення Фонду розвитку інновацій : Розпорядження від 7 листопада 2018 р. № 895-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2018-%D1%80>

40. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Постанова КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

41. Сакевич Л. С. Інноваційна діяльність в Україні: сучасний стан та проблеми розвитку. Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор». 2020. Вип. 3 (59). С. 172-176.

42. Бринцев В. Д. Концепція удосконалення системи інноваційного права. Право та інновації. 2020. Вип. 4 (32). С. 38-45.

43. Атаманова Ю.Є., Новіков Є.А. Організаційно-правові форми функціонування мережі трансферу технологій. Правова наука та інноваційна діяльність в умовах євроінтеграційних процесів: зб. матеріали круглого столу (м. Харків, 8 черв. 2018 р.) / [редкол.: С.В. Глібко, В.В. Россіхін, В.Б. Родченко]. Харків : Право, 2018. С. 12-15.

-
44. Лисенко В. «Національна економічна стратегія 2030», як спосіб створити сприятливий бізнес клімат в країні./Економічна правда. URL: www.epravda.com.ua
45. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Постанова КМУ від 10 липня 2019 р. № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>
46. Дяченко В. С. Особливості механізму забезпечення сталого розвитку регіонів. Економічний вісник Донбасу. 2019. № 1. С. 90-93.
47. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ2_u.htm
48. Ситников М.М., Мелещенко А.І. Адаптація інноваційної політики ЄС до процесів регіонального соціально-економічного розвитку України. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 22. 2018. С. 108-11.
49. Експрес-випуск Державної служби статистики України. Індeksi фізичного обсягу валового регіонального продукту у 2021 році. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/07/08.pdf>
50. Семененко І. М. Інституційне забезпечення сталого розвитку регіону: сутність і структура. Економіка. Фінанси. Право. 2019. № 8 (1). С. 26-30.
51. Колесник М.В., Командровська В.Є., Созинова І.В. Відкриті інновації як прояв сучасної моделі інноваційного процесу. Інтелект ХХІ. 2019. № 6. С.73-78.
52. Рокоча В.В., Одягайло Б.М., Терехов В.І. Глобальна економіка: парадигми та парадокси розвитку. Монографія / За заг.ред. В.В. Рокочої. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «Крок», 2017. 314 с.
53. Залізняк В. П., Сафонік Н. П., Кая А. С. Сучасні тенденції інноваційної діяльності підприємств України у міжнародному економічному просторі. Економічний вісник Дніпровської політехніки. 2021. №4 (76). С. 183-189.

54. Іртищева І. О. Стратегічні імперативи сталого розвитку регіону в трансформаційних умовах. Вісник ХНАУ. 2020. № 1. С. 392-404.

55. The Global Sustainable Competitiveness Index 2022. URL: <https://solability.com/global-sustainable-competitiveness-index/global-sustainable-competitiveness-index-2022>

56. The Global Innovation Index. 2022. Ukraine. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_2000_2022/ua.pdf

57. The Global Innovation Index. 2022. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/

58. The Global Innovation Index 2022.- URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-en-mainreport-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>

59. European innovation scoreboard. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en#country-profiles-non-eu

60. За рік війни РФ завдала збитків інфраструктурі України. URL: <https://forbes.ua/news/za-rik-viyni-rf-zavdala-zbitkiv-infrastrukturi-ukraini-mayzhe-na-144-mlrd-kse-22032023-12556>

61. Чайковська І. І. Аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств України в контексті успішної реалізації інноваційних проєктів. Вісник Хмельницького національного університету. 2022, № 1. С. 154-160.

62. Руда М.В., Мазурик М. М. Співпраця України та ЄС у сфері сталого розвитку: огляд перспектив. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2021. №3. 204-211.

63. Europe 2020 – A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth URL: <http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>

64. Цілі сталого розвитку: Україна. Завдання та індикатори. ПРООН в Україні. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/цiлi-сталогорозвитку-завдання-та-iндикатор>.

65. Global peace index. 2023. URL: <https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2023/06/GPI-2023-Web.pdf>.

66. Інвестиційні плани ЄС: можливості для України у сфері реалізації європейського зеленого курсу. URL: <https://dixigroup.org/wp-content/uploads/2021/02/%D0%86%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96-%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D0%BD%D0%B8-%D0%84%D0%A1-ua.pdf>

67. Іванова Т. В. Інноваційна діяльність підприємств України як фактор підвищення рівня конкурентоспроможності на міжнародних ринках. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2020. № 17. С. 395-404.

68. Офіційний сайт Національної ради з відновлення України від наслідків війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>.